

JOGHISTÓRIA

♦ az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata ♦

A katolikus egyház és az állam
kapcsolata

28. oldal

ISSN 2062-9699

A
TARTALOMBÓL:

[alkotmány- és jogtörténet]

- A BIATORBÁGYI MERÉNYLET ÉS AZ 1931–32-ES STATÁRIUM
- ZSIGMOND KIRÁLY PÉNZÜGYI FELSÉGGJOGAINAK VÁLTOZÁSA

[tdk hírek]

- BESZÁMOLÓ A XXXIV. OTDK MAGYAR ÁLLAM- ÉS JOGTÖRTÉNETI TAGOZATAINAK ÜLÉSÉRŐL

[jog és kultúra]

KRAMER
KONTRA
KRAMER
HAMILTON

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
-----------------------------------	---

[alkotmány- és jogtörténet]

Joó László Ádám: Zsigmond király pénzügyi felségjogainak változása.....	4
Kárász Marcell: A biatorbágyi merénylet és az 1931–32-es statárium.....	9
Kovács Ákos Tibor: Az ági öröklés története a magyar magánjogban.....	14
Vuncs Rajmund: A katolikus egyház és az állam kapcsolata a második világháborút követően - 2. rész.....	23
dr. Zalahegyi Zoltán: Dávid Ferenc, az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítójának büntetőpere	28

[jog és kultúra]

Filmajánló • Kramer kontra Kramer	34
Musicalajánló • Hamilton	35

[tdk hírek]

Kovács Ákos Tibor: Bemutatkozik a MÁJT TDK.....	37
Kovács Ákos Tibor: Beszámoló a XXXIV. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Magyar Állam- és Jogtörténeti Tagozatainak üléséről.....	39

[jogtörténeti érdekességek]

Maschefszy Emese: Érdekességek a jogtörténet világából.....	39
--	----

A címlapon a debreceni Szent Anna Főplébánia látható

© Zanócz Gréta, Kovács Ákos Tibor 2019

© A szerzők, 2019

© ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistória, 2019

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

dr. Képesy Imre

Főszerkesztők:

Zanócz Gréta**Kovács Ákos Tibor**

SZERKESZTŐK

Zanócz Gréta

(Alkotmány- és jogtörténet)

Kovács Ákos Tibor

(TDK hírek)

Gera Anna

(Jog- és kultúra)

Sall Zsófia

(Jog- és kultúra)

Maschefszy Emese

(Jogtörténeti érdekességek)

KORREKTÚRA

dr. Képesy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS

Barkóczi Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam- és
Jogtudományi Kar Magyar
Állam- és Jogtörténeti Tanszék
(Cím: 1053 Budapest, Egyetem
tér 1-3., II. em. 211.; Tel./Fax.:
06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2019. április 23.

Kedves Olvasóink!

Szeretettel köszöntünk Benneteket a Joghistoria szerkesztői nevében!

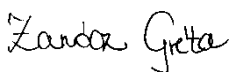
Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja, amelyben nemcsak demonstrátorink kapnak lehetőséget tudományos igénnyel megszerkesztett műveik publikálására, hanem egyetemünk azon hallgatói is, akik szeretnék az alkotmánytörténeti és jogtörténeti vonatkozású kutatásaik eredményét mások számára is hozzáférhetővé tenni.

Célunk egy olyan folyóirat megjelentetése, amely alátámasztja azon álláspontunkat, miszerint a jogtörténet létjogosultsága a mai világban is megkérdőjelezhetetlen. Amellett, hogy a Joghistoria megjelenése szolgálja a tudományos ismeretek minél szelesebb körben történő terjesztését, célja a hallgatók és a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék közötti kapcsolat kialakításának és elmélyítésének elősegítése is. Rendszeresen közlünk híreket tudományos diákkörünk fontosabbak üléseinkről, illetve tájékozódhattok tervezett féléves programunkról is. Ezen évfolyam kezdetétől újabb rovatokat szeretnénk indítani, amelyek célja elsősorban a kulturális és közösségi ismeretek terjesztése, valamint a tudományos eredmények közvetítése a hallgatók irányába. Fontosnak tartjuk azt is kiemelni, hogy a Joghistoria az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának egyetlen olyan hallgatók által szerkesztett folyóiratának tekinthető, amely hallgatóink tudományos cikkeinek megjelentetését szolgálja.

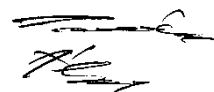
Ennek megfelelően folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet. A TDK hírekben a Tanszék Tudományos Diákkörének mindennapi tevékenységéről és munkájáról kaphattok bővebb tájékoztatást. A Jog és kultúra rovatunkban különböző jogi vonatkozású filmekről, könyvekről és kiállításokról szerezhettek további információkat. A Jogtörténeti érdekességek rovatunkban pedig számos jogtörténeti vonatkozású információval gazdagíthatjátok tudásotokat.

Végezetül szeretnénk megköszönni nagylelkű támogatóink, így a Magyar Országos Közjegyzői Kamara, a Magyar Ügyvédi Kamara, a Nagy és Trócsányi Ügyvédi Iroda, valamint a Kovács Ügyvédi Iroda adományát, erről bővebben a 45. oldalon olvashattok.

Kellemes olvasást kívánunk!

Zanócz Gréta

Kovács Ákos Tibor

Zsigmond király pénzügyi felségjogainak változása

Írta: JOÓ LÁSZLÓ ÁDÁM

Bevezetés

Luxemburgi Zsigmond (ur. 1387-1437) meglehetősen hosszú uralkodása alatt jelentős változások zajlottak Magyarországon és Európa más részein is, amelyeknek a király aktív szereplője, alakítója volt. Első királyságában erős gazdasági tényezőkké fejlődtek a városok, kiépült az oszmán terjeszkedést egy évszázadig megakadályozó déli végvárrendszer, és összességében gyarapodtak a lakosság javai. Mindeközben a király, aki élete végére a német-római császári címet is magáénak tudhatta, beutazta a kontinenst, hogy véget vessen a nyugati egyházszakadásnak.

Vállalkozásaiban két közös vonás mindenképpen megfigyelhető. Elsőként az, hogy jelentős személyként akart szerepelni a történetírásban, aki a keresztény világot egységbe kovácsolja. A másik pedig (ami az elsőből következik), hogy sosem volt kiegyensúlyozott az ország anyagi helyzete. A gyakori háborúk kül- és belföldön, az évekig tartó utazások és a befolyásszerzés hatalmas összegeket emésztettek fel, így folyamatosan gondoskodni kellett a pénzbeli utánpótlásról. Jelen írásnak terjedelmi okokból nem célja feldolgozni Zsigmond király és császár teljes költségvetését, így sem a birodalmi pénzügyek, sem az észak-itáliai városok ajándékai nem kerülnek tárgyalásra. Azonban magyar királyi pénzügyi felségjogai által az ország gazdaságában olyan mélyre ható változásokat vitt végbe, amelyek mellőzhetetlenné teszik ezen jogok ismertetését. A pénzverés, adóztatás, vámszedés és egyéb jogosultságok nemcsak állandó jövedelmet biztosítottak a nagyratörő tervekhez, hanem a gazdaságot is fejlesztették az Anjou-kori szinthez képest.

„[...] minden ország királyainak, bizonyos kiváló előjognál fogva, szabad hatalmukban áll úgy arany-, mint ezüstpénzt veretni [...]” áll az 1405. évi I. dekrétum XVIII. törvénycikkében.¹ Azon túl, hogy Magyarországon a király vagy a király által felhatalmazott személy volt jogosult pénzt veretni, számos egyéb jogosultság is a pénzügyi felségjogok témakörébe tartozik. Így a királyi jogon beszédett jövedelmek (regálék), ezen belül a kamara haszna (lucrum camerae) és más, szokásos és rendkívüli bevételek, valamint említés szintjén a kiadások tárgyalására is ezen cikken belül kerül sor.

Aranyforint, ezüsfitying

Zsigmond magyar királyként három típusú pénzt veretett: aranyforintot, ezüst denárt és ezüst aprópénzt, amelyek parvus, dukát és fyrting (a köznyelvben fitying) néven kerültek forgalomba. Az értéküket királyi rendelet határozta meg, e szerint tíz dukát (két parvus, négy fyrting²) ért egy denárt, száz denárt pedig egy forintra lehetett váltani.³ A címerhasználati felségjogra utalva megjegyzem, hogy a királyi pecsétek mellett a pénzérméken keresztül lehet a legpontosabban követni az uralkodó címerének változását, közvetetten pedig az általa uralt országok számának gyarapodását.

Habár a király határozta meg a pénz anyagának összetételét és azt, hogy hol lehet verdét létesíteni, a pénzverés szakigazgatási feladatait a jellemzően német származású kamaragrófok látták el. Szerechen János és Bernardi Ferenc országos, Nürnbergi Márkus pedig kassai majd budai kamaragrófként tevékenykedett.⁴

A forint⁵ és a denár magas minőségét bizonyítja, hogy külföldön is népszerű fizetőeszköznek számítottak⁶, és az 1464. évi

XXII. törvénycikk⁷ kifejezetten Zsigmond pénzeit tekintette mérvadónak az előállítandó új pénz összetételének meghatározásánál. Az aprópénzekre korántsem volt jellemző ez az értékállóság: nem véletlenül kellett több fajtát bevezetni belőlük, míg a forint és a denár évtizedekig megállták helyüket.

A király adományként átengedhette az egyes pénzverdek jövedelmét, így Segesvárott Vlad Dracul havasalföldi trónkövetelő, Nagybányán Lazarevics István szerb despota, Szebenben pedig Redwitz Miklós a déli határt védő német lovagok vezetője veretett pénzt⁸, de kizárólag a központi hatalom által meghatározott paraméterek szerint.⁹ Ezeken kívül Kassán, Budán, Körmöcbányán, Kolozsvárott és Sopronban is vertek pénzt.

Zsigmond uralkodásának kezdeti, zűrzavaros időszakában megnőtt a pénzhamisító műhelyek száma, ahol feltehetően egy-egy földesúr védelme alatt készültek az eredetikkel kisebb-nagyobb hasonlóságot mutató érmék. A Vas vármegyei Szalónakon és az ország többi részén is készültek hamis pénzek, így a nádori közgyűlések egyik fő napirendi pontja a hamisítók kézre kerítése és elítélése volt. Az 1405. évi I. dekrétum XVIII. törvénycikke szankcionálta a hamis pénzverést, mégpedig pénzbüntetést és egyéb, a király tetszése szerinti hátrányt helyezett kilátásba a törvénysértők számára.¹⁰ Emellett a király pallosjog adományozásával próbálta felszámolni az illegális pénzverést.¹¹

Szintén a pénzgazdálkodás biztosítására alkotta meg az (ország)gyűlés az 1405. évi (I.) XIX. és XXI. törvénycikkeket: előbbi a pénzváltók pénzváltási monopóliumát, utóbbi a nemesfémek exportjának tilalmát emelte törvényerőre.¹²

A Birodalom decentralizált volta miatt a fejedelmek önálló pénzügyi politikát folytattak, ami Magyarországon elképzelhetetlen lett volna. Ennek ellenére éppen Zsigmondnak köszönhetően megindult a birodalmi szintű egységes fizetőeszköz előállítás, amihez Magyarországról származó nemesfémeket használtak fel.

A kincstár bevételei és egyes kiadások

E helyütt kell ismertetnem a király jövedelmeit, mint az államgépezet működtetésének, a királyi haderő kiállításának és az udvar fenntartásának anyagi forrását. A tárgyalat korszakban még nem különült el a király magán költségvetése az államétól, így például a déli végvárrendszer fejlesztése és a külföldi uralkodóknak szánt ajándékok ugyanúgy a kincstárt terheltek, mint a gótikus stílusú budai friss palota építési költségei, amelyet Zsigmond apja, IV. Károly prágai székhelyének mintájára építtetett. A király tetszése szerint alakította a költségvetést, aminek csak az a józan belátás állított valamelyest korlátot, hogy a szűkebb vagy nagyobb királyi tanács és a kialakulóban lévő országgyűlés hozzájárulása biztosítékot adhat a bevételek beszedéséhez, amennyiben annak mértéke jelentősen érinti a befizetők vagy uraik anyagi vagy egyéb érdekeit. Így 1411-ben a nagyobb királyi tanács beleegyezésével került sor a gazdasági tárgyú dekrétum kiadására. Ennek II. cikke az I. Károly óta beszédett kapuadó összegét tizenhármas denárról harminc (kiskapuk esetén tizenöt) denárra változtatta¹³. Mivel ez a jövedelemforrás korábban a rendszeres pénzrontásból származó hasznat váltotta fel, ezt is kamara hasznának nevezték, bár ilyen címen más bevételek is szerepeltek a korban. Eme jobbágyi adó rendszeres kivetése mellett nagyobb hadi cselekmények (például a nikápolyi csata) előtt rendkívüli adók beszedésére is sor került, amelyekről az uralkodó általában kikérte a királyi tanács vagy az országgyűlés véleményét.

Az adományozások révén egyre inkább megfogyatkozott királyi birtokok jövedelme szintén a kincstárt gyarapította, ahogyan a bányajövedelmek is. Utóbbiak az érc- és sóbányászatból származó nyersanyagok hasznát jelentették, minthogy a be nem szolgáltatott¹⁴ aranyat és ezüstöt kizárólag a kincstárnak lehetett eladni¹⁵ (ha nem akarták megtartani), és a bányabér (urbura) is őt illette. Az ország területén kibányászott kőso felett egészében a király rendelkezett, ami az általa létrehozott regionális

illetékességű sókamarak útján történt. A hazai só árának védelmét biztosította az 1405. évi (I.) XX. törvénycikk, amely azért, „mert bizonyára nagy esztelenségre mutat az, ha valaki másoktól kölcsönzi azt, a mit a magáéból megkaphat”¹⁶, megtiltotta külföldi só behozatalát, forgalmazását és megszerzését.

„A vámok, melyek alatt a szállításfélben levő áruk után teljesített fizetéseket kell értenünk, többféle alakban állottak fenn.”¹⁷ A kereskedők által az országba behozott és innen kivitt áruk értékének harmincad része a királyt illette¹⁸ (harmincadvám), azonban ezt a jogot átengedhette egy városnak vagy egy főúrnak is egy adott vámszedőhely felett. Eme legnagyobb bevételt jelentő vám mellett megemlítendő az úti vámok, a hidaknál és réveknél fizetett vízi vámok és a vásári vámok, amelyeket azok a kereskedők fizettek, akik eladni kívánt árucikkeiket vásárra vitték.

A szabad királyi városok, cserébe kiváltságaikért, nem egy szolgáltatással tartoztak a királynak. A pénzszolgáltatások között az adók (néha rendkívüliek) és az újévi ajándékok, ahogyan később látni fogjuk, a teljes jövedelem jelentékeny részét tették ki. Kassa városa például 1388-ban collecta (a pénz beváltásából származó haszon alapján fizetett adó) címen hatszáz forintot, 1392-ben már nyolcszáz forintot fizetett attól függően, hogy a királynak mennyi bevételre volt szüksége. A város rendes adója (census regius) 1422-ben kilencszáz forintot tett ki, ezt azonban tizenkét évre elengedte Zsigmond. 1412-ben kétszáz márka újévi ajándéknak örvendhetett a király, bár valószínűleg a Velence ellen vívott háború ezt is felemésztette. A szokásos adókat valamely ünnepnapon, így Szent György, Szent Mihály és Szent Márton napján teljesítették a városok¹⁹.

V. László király (Zsigmond unokája) idejében készült összeírás a királyi jövedelemforrásokról, amelyből következtethetünk a két évtizeddel korábbi körülményekre. E szerint a jobbágyság adója évi nyolcvanezer forint, a körmöci pénzverő kamarától remélt haszon harmincezer forint, a városok adója szintén harmincezer forint, a harmincadvám

húszezer forint, a sómonopólium százezer forint²⁰, az egyéb kisebb jövedelmekkel együtt pedig háromszázhuszezer forint összbevételt jelenthettek Zsigmondnak. Amennyiben ideszámítjuk a rendkívüli adókat, az egyházi tized 1397 óta lefoglalt felét és a betöltetlen egyházi javadalmak jövedelmét, akár félmillió forintba is becsülhetjük a király éves bevételét. Ehhez járultak még a – nagyrészt honvédelmi, kis részben magáncélra – felvett kölcsönök, uralkodása alatt összesen mintegy félmillió forint.²¹

A bevételek tárgyalása után érdemes szót ejteni a kiadásokról is, hiszen a fenti magas összegeket nem felhalmozási céllal szedette be a király. Amint említettem, az államfő és az állam költségvetése még nem különült el, tehát Zsigmond és családja magánkiadásaihoz (használati tárgyak, élelmiszerek, fényűző beruházások) a kincstár adta a fedezetet. Talán a legnagyobb tételt a hadügyi kiadások jelentették, minthogy a déli végvárrendszer építkezései és az egyre nagyobb számban harcoló zsoldosok hatalmas összegeket kívántak. A középkori államszervezet kis számú hivatalnokai is ebből a forrásból nyerte illetményét.

A pénzügyi felségjogok ideiglenes gyakorlása

Ahogy fentebb említettem, Zsigmond magyarországi uralkodása körülbelül egyharmad részében külföldön tartózkodott, ami szükségessé tette tartós helyettesítését az ügyek vitelében. A király 1414-ben kelt oklevelében nevezte ki Kanizsai János esztergomi érseket és Garai Miklós nádort általános helytartókká, akik jelentős pénzügyi tárgyú hatáskörrel rendelkeztek. Ők kezelték az egyes regáléjvédelmeket, elszámoltathatták a tisztségviselőket, beszédtek az adókat, és szükség esetén újakat vethettek ki. Megállapíthatták a forgalomban lévő pénz értékét, a főpapok és bárók jóváhagyásával új pénzt vezethettek be (erre nem került sor), és behajtották az egyéb jövedelmeket²².

Uralkodása folyamán további két alkalommal hagyta el hosszabb időre

Magyarországot: először „1419–1422 közötti csehországi távolléte alatt, amikor is a király a hely közelsége miatt nem nevezett ki külön vicariusokat [helytartókat], hanem az ügyeket általában a királyi tanács otthon maradt része vitte, míg a baseli zsinat és a császárkoronázás idején [1430-1434] György esztergomi érsek, Kelemen győri püspök, Garai Miklós nádor, Pálóczi Máté országbíró s Berzeviczei Péter tárnokmester voltak a királyi vicariusok, akikhez később Rozgonyi Péter egri püspök s Rozgonyi János kincstárnok is járult.”²³ Utóbbi esetben a kinevezés tartalma minden bizonnyal megegyezett a korábbi, 1414-es vikáriusi oklevélben foglaltakkal²⁴.

Ettől eltérően 1401-es siklói fogsága idején közvetetten sem gyakorolhatta hatalmát, hiszen a királyi tanács országtanáccsá alakulva intézte a legfontosabb teendőket. Az országba betörő csehek elleni hadjárat költségeinek fedezése egyike volt a pénzügyi felségjogok országtanács általi gyakorlásának. Amikor ugyanabban az évben kegyelemben részesültek a lázadók, a testület költségvetése is helyben hagyott²⁵.

Összegzés

Jegyzetek és hivatkozások

¹ 1405. évi I. dekrétum XVIII. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS Dezső (szerk.) Magyar Törvénytár 1000-1526. évi törvénycikkek. 225. o.

² A fyrting, ahogyan a neve is utal rá, bevezetésekor egynegyed dukátot ért, ezért quaringnak is nevezték. 1432-ben már tíz fyrting ért egy denárt, 1435-ben pedig már hatvan. POHL Artúr: Zsigmond király pénzverése (1387-1437). In: Numizmatikai Közlöny, LXVI-LXVII. évf., 1967-1968. 47-48. o.

³ POHL: i.m. 49. o.

⁴ POHL: i.m. 44-45. o.

⁵ Zsigmond korából több adatunk is van az aranyforint vásárlóértékére: 33 rőf cseh posztó ára 7-10 aranyforint volt, egy ló 4-40 forintba került, egy sertésért pedig mindössze 1 forint illette az eladót. DR. GEDAI István: Magyar uralkodók pénzeiken. Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó, 82. o.

⁶ A nyugatról behozott luxuscikkek (szövetek, fűszerek, műtárgyak stb.) ellenében nagy mennyiségű aranyforint került kivitelre, ami hosszú távon külföldön elterjedt, belföldön hiánycikké tette azt. Lásd bővebben: GYÖNGYÖSSY Márton: „Gazdag föld – szegény ország”: magyarországi aranytermelés és aranypénzverés Luxemburgi Zsigmond korában. In: BÁRÁNY Attila – PÓSÁN László (szerk.): „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”

Végigtekintve Zsigmond király pénzügyi tárgyú felségjogain megállapítható, hogy azok nem sok eltérést mutatnak az uralkodó közvetlen elődei és utódai által gyakoroltaktól. Magyarország történelmében aranypénzt sem ő veretett először, a regálék nemei körében sem történt változás, és az állami feladatok megsokasodása is későbbi korokra tehető. Ami mégis indokolja e cikk létrejöttét – egyben a Zsigmond-korról alkotott képünket is árnyaltabbá teszi – az a részletszabályok változása. Azzal, hogy már a kibányászott nemesércek fele és nem harmada maradt a bánya birtokosánál, azzal, hogy a kapuadó mértéke jobban igazodott a valósághoz, illetve a hamis pénz verése visszaszorult, az ország ismét a gazdasági növekedés útjára léphetett. Nem kis érdeme volt ebben a királyi városoknak, amelyek a vásártartási jog és egyéb kiváltságok árán egyre nagyobb terheket vállalhattak magukra – noha nem önkéntesen. Az, hogy a királynak mindig több és több bevételre volt szüksége, egyfelől azzal magyarázható, hogy dél és északnyugat felől új ellenségekkel szemben kellett védekezni. Másrészt a személyes ambíciói, nagyratörő tervei sosem hagyták megtelni a kincstárt.

Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából. Debrecen, 2014. 255-268. o.

⁷⁷ 1464. évi XXII. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 353. o.

⁸ Ebből mintegy 210 ezer arany jövedelem származott. In: ENGEL Pál: A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában. In: CSUKOVITS Enikő (szerk.): Honor, vár, ispánság Válogatott tanulmányok. Budapest, 2003, Osiris Kiadó, 428. o.

⁹ HUSZÁR Lajos: A segesvári pénzverő Zsigmond korában. In: Numizmatikai Közlöny, XL. évf., 1941. 28-31. o.

¹⁰ 1405. évi I. dekrétum XVIII. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 225. o.

¹¹ KAHLER Frigyes: Középkori pénzhamisításunk kérdéséhez. In: Numizmatikai Közlöny, LXXX-LXXXI. évf., 1981-1982. 79-80. o.

¹² 1405. évi I. dekrétum XIX. és XXI. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 225-229. o.

¹³ 1411. évi II. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 243. o.

¹⁴ A kibányászott ércek felét, korábban egyharmadát jelentő mennyiséget.

¹⁵ 1405. évi II. dekrétum XIII. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 237-239. o.

¹⁶ 1405. évi I. dekrétum XX. törvénycikk. In: DR. MÁRKUS i.m. 227. o.

¹⁷ DR. ZSINDELY István: Magyar alkotmány az Anjouk és Zsigmond alatt. Sárospatak, 1899. 251. o.

¹⁸ 1405. évi I. dekrétum XVII. törvénycikk In: DR. MÁRKUS i.m. 224. o.

¹⁹ DR. THALLÓCZY Lajos: A Kamara Haszna története kapcsolatban a magyar adó- és pénzügy fejlődésével. Budapest, 1879. 69-72. o.

²⁰ DRASKÓCZY István: A tizenötödik század története. Budapest, 2000, Pannonica Kiadó, 166. o.

²¹ DEÉR József: Zsigmond király honvédelmi politikája II. In: Hadtörténelmi Közlemények, 1936., XXXVII. kötet, 198. o.

²² KONDOR Márta: Absente rege: Luxemburgi Zsigmond magyarországi vikáriusai (1414-1419). In: FEDELES Tamás – FONT Márta – KISS Gergely (szerk.): Kor-szak-határ A Kárpát-

medencei és a szomszédos birodalmak (900-1800). Pécs, 2013, Pécsi Tudományegyetem, 123-124. o.

²³ SZILÁGYI Loránd: A német birodalom és Magyarország personális uniója 1410-1439. In: A Gróf Klebelsberg Kunó Magyar Történetkutató Intézet évkönyve, 4. évf., 1934. 177. o.

²⁴ JOÓ László Ádám: Consilia regni et gubernatores – A király helyettesítésének módjai a 15. századi Magyarországon. In: Tudományos Diákezt Tanulmánykötet V., Debrecen, 2018, DE ÁJK, 44. o.

²⁵ SZLEMENICS Pál: Törvényeink története a vegyes házakbeli királyok alatt. In: A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 7. kötet, Buda, 1846, Magyar Tudós Társaság, 255. o.

A biatorbágyi merénylet és az 1931–32-es statárium

Írta: KÁRÁSZ MARCELL

1. A rögtönbíráskodás fogalma, annak rövid magyarországi története

„[A] garanciák a rögtönbíráskodási eljárásban úgyszólván teljesen hiányoznak s az igazságszolgáltatás pallosa szinte minden előkészület nélkül, váratlanul sujt le a tettesre s az ítélet ellen, mely rendszerint csak halálra szólhat, nincs apelláta.”¹ Így szól a rögtönbíráskodás (statárium) egy 1943-ból származó megfogalmazása, amely érzékletesen foglalja össze e jogintézmény lényegét. A statárium kifejezést két értelemben is használhatjuk: egyfelől jelentheti magát a kivételes állapotot, amelyben a kivételes törvénykezési szabályok érvényesülnek, másfelől pedig az ennek során alkalmazandó jogszabályokat és eljárásrendet is.²

Egy univerzális fogalom meghatározása helyett azonban célravezetőbb a valamennyi statáriális helyzetre vonatkozó jellemzők összefoglalása.³ A statárium elrendelése – törvényi felhatalmazás alapján – kormány- vagy miniszteri rendelettel történik, feltétele pedig valamilyen rendkívüli helyzet bekövetkezése. Célja a közrend elleni támadás biztosabb elhárítása,⁴ például az elszaporodó bűncselekmények elleni effektívebb fellépés, eszköze pedig a generális prevenció, az elrettentés. A rögtönbíráskodásra az eljárási garanciák alacsonyabb foka vagy éppen teljes hiánya jellemző, ezzel összefüggésben pedig az eljárás minél gyorsabb befejezésére való törekvés is megfigyelhető. Az ítéletben felmentik vagy halálra ítélik az elkövetőt, harmadik lehetőség általában nincs, utóbbi esetben pedig az ítéletet rögtön vagy rövid időn belül végrehajtják.

Az e jellemzőknek megfelelő rögtönbíráskodás magyarországi kialakulása egy hosszabb folyamat eredménye volt. Az első előzmény a XVII. században kialakult „cirkáló bíróság” intézménye volt, melynek keretében az alispán – bírótársakkal vagy egyedül – a közgyűlés felhatalmazása alapján járta a vármegyét, és az

elfogott elkövetők felett azonnal végrehajtandó, általában halálos ítéletet mondott.⁵ A statáriális bíráskodásra vonatkozó első írásos joganyag 1787-ből származik: a Sanctio Criminalis Josephina kimondta, hogy ahol „álló ítéletet (judicium statarium) kell tartani”, ott halálbüntetésnek van helye.⁶ A polgári statáriális törvénykezést ezt követően 1813-ban szabályozták újra, azonban nem törvények, hanem királyi leiratok és helytartótanácsi rendeletek útján.⁷ E normák kikötötték, hogy a vármegye csak akkor rendelhet el statáriumot, ha erre a nádortól vagy a helytartótanáctól engedélyt kap, továbbá meghatározták azt is, hogy milyen feltételekkel van helye statáriális eljárásnak.⁸ Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején kettős jogrend érvényesült. Az első felelős magyar kormány rögtönítelő haditörvényszékeket állított fel, amelyek polgári elkövetők felett is ítélezhettek, majd az 1849. évi I. tc. immáron törvénybe foglalva mondta ki egyes bűncselekményekre a statáriális eljárást.⁹ Az osztrák fennhatóság alatt álló területeken fennmaradt a korábbi polgári rögtönbíráskodás is, illetve az osztrák katonai parancsnokok is kiadtak statáriális rendelkezéseket, amelyek csak 1854-ben veszítették hatályukat.¹⁰ A statáriális bíráskodás a dualizmus idején is fennmaradt, egészen 1900. január 1-jéig, amikor is az első büntetőeljárási kódex, az 1896. évi bűnvádi perrendtartás hatályba lépésével valamennyi, a statáriumra vonatkozó jogi norma hatályát veszítette.¹¹

1912-ben ugyanakkor a jogalkotó elérkezettnek látta az időt a statárium intézményének újbóli szabályozására, amelyet az 1912. évi LXIII. törvénycikkkel valósított meg. E törvény kivételes hatalmat biztosított a kormánynak háború vagy annak fenyegető veszélye esetére, többek között lehetőséget biztosított egyes súlyosabb bűncselekmények esetén gyorsított bűnvádi eljárás, sőt rögtönbíráskodás életbeléptetésére is. E

lehetőséggel a kormány az első világháború kitörését követően nyomban élt is, amikor is 12.002/1914. M.E. számú rendeletével megalkotta a gyorsított bünvádi eljárás és a rögtönbíráskodás eljárási szabályait.¹²

2. Áttekintés a rögtönbíráskodásról a Horthy-korszakban

A dualista rendszer rögtönbíráskodásra vonatkozó szabályainak ismertetése azért is elengedhetetlen, mivel a két világháború közötti statáriális törvénykezés is e normákon alapult. Először a Tanácsköztársaság diktatórikus rendszerében szerepet vállaló, a korábbi jogszabályok szerint büntetendő cselekményeket elkövető személyek felelősségre vonása érdekében vezették be kormányrendeletekkel a rögtönbíráskodást, amelyre a világháború előtti szabályokat rendelték alkalmazni.¹³ Ezt követően, 1920-ban törvényben mondta ki a Nemzetgyűlés, hogy a háború előtt elrendelt kivételes hatalom – és így a statárium kormány általi elrendelésének lehetősége is – a békekötéstől számított egy évvel meghosszabbodik „a háború és a forradalom következtében előállott rendkívüli viszonyokra” való tekintettel.¹⁴ E felhatalmazást a Nemzetgyűlés 1922-ben megerősítette, amikor kimondta, hogy – a „gazdasági élet teljes szabadságának” visszaállítása érdekében – a kivételes hatalom keretében kibocsátott rendelkezéseket a kormány ideiglenesen hatályban tarthatja, valamint módosíthatja és kiegészítheti ezeket.¹⁵ Ez utóbbi rendelkezés valójában szabad kezét biztosított a kormánynak a statárium elrendelésére és kiterjesztésére, amit – mint azt majd látjuk – többször ki is használt. Először az 1920-as évek elején, amikor az igazságügy-miniszter több rendeletével (28.123/1921. és 135/1924. számú igazságügy-miniszteri rendeletek) a gyűjtogatásra, lázadásra, valamint a robbanóanyag használatával elkövetett gyilkosságra és szándékos emberölésre, majd aztán 1931-ben, a biatorbágyi vasúti viadukt felrobbantását követően bűncselekmények széles körére, köztük politikai bűncselekményekre is alkalmazni rendelte a rögtönbíráskodást.¹⁶ A

következőkben az utóbbi merényletet, valamint az annak kapcsán bevezetett statáriumot fogom ismertetni.

3. A biatorbágyi merénylet

3.1. A merénylet

1931. szeptember 13-án éjjel 0 óra 8 perckor hatalmas robbanás rázta meg Biatorgyágyot: a város mellett található vasúti viadukton az egyik sínszálat az áthaladó bécsi gyorsvonat alatt ismeretlen tettes felrobbantotta, amelynek következtében a mozdony és az első hat kocszi a mélybe zuhant.¹⁷ A katasztrófában 22 ember vesztette életét, 17-en súlyosan megsérültek, több tucat utas pedig könnyebb sérüléseket szenvedett, utóbbiak közül többen kábultan bolyongtak a viadukt alatti romok között. Köztük volt Matuska Szilveszter is, akit a helyszínre érkező csendőrök és detektívek ki is hallgattak. Matuska azt állította, hogy egy részvénytársaság igazgatója, aki a lezuhant kocsik egyikében utazott, azonban csodával határos módon komolyabb sérülések nélkül megúsza a katasztrófát.¹⁸ Előadását a hatóságok hitelesnek ítélték, így szabadon bocsátották. A nyomozás megállapította, hogy a merénylő egy csődarabban nagy erejű robbanóanyagot helyezett el a jobboldali sínszálon, amely egy körülbelül 7 méteres síndarabot kiszakított a sínpályából. A nyomozók a helyszínen találtak egy kézzel írt cédulát is, amelyet a tettes hagyott hátra, és amelyen ez volt olvasható: „Munkások, nincsen jogotok, hát majd mi kierőszakoljuk a kapitalistákkal szemben. Minden hónapban hallani fogtok rólunk, mert a mi barátaink mindenhol ott vannak.”¹⁹

A korabeli sajtó jelentős része e cédula hatására azonnal a kommunistákat gyanúsította a merénylet elkövetésével. A Pesti Hírlap például „nemzetközi kommunista bandáról” írt, a radikális Új Nemzedék című lap pedig „Moszkva fanatikussait” emlegette, sőt vezércikkében úgy fogalmazott: „Statáriumot az ilyen gazemberek ellen! Ki kell irtani az ilyen bitang

kommunistákat!”²⁰ A sajtó jelentékeny része tehát szinte tényként kezelte, hogy a merénylet mögött a kommunisták, de legalább is valamilyen nemzetközi, vagy éppen anarchista szervezett állt, ennél fogva pedig a közvéleményben is egyre inkább elterjedt e nézet. A hatóságok hivatalos közleményei szintén megerősítették e közhangulatot: a budapesti rendőr-főkapitányság már szeptember 17-én, tehát négy nappal a merényletet követően olyan közleményt hozott nyilvánosságra, amely szerint a nyomozás „azt látszik igazolni, hogy a merényletet a kommunisták követték el.”²¹

3.2. A statárium bevezetése

Fontos röviden kitérni a merénylet idején Magyarországon uralkodó közállapotokra is. Az első világháborút követő korszak gazdasági fellendülésének és a viszonylagos belpolitikai stabilitásnak az 1929 őszen Magyarországot is elérő gazdasági világválság véget vetett.²² A válság kezelése érdekében a Bethlen- és Károly-kormányok megszorító intézkedéseket vezettek be, amelyek azonban csak korlátozott eredményekkel jártak, ellenben nagyban növelték a társadalmi feszültségeket és elégedetlenséget.²³ A pattanásig feszült helyzetet mutatja, hogy 1931 elején az államfő a koronatanács több ülésén is megemlítette egy ún. „preventív statárium” bevezetésének lehetőségét, amelyet azonban a miniszterelnök ekkor még elutasított, ugyanakkor sokatmondó volt azon mondata, amely szerint azért nem tartotta ezt szükségesnek, mivel a „fennálló törvényeink szerint bármikor a legrövidebb időn belül a [statárium] kihirdetése megtörténhetik.”²⁴

A biatorbágyi merényletet követően pedig valóban meg is történt a statárium bevezetése: szeptember 14-én megjelent az MTI azon közleménye, amelyben emlékeztették a lakosságot arra, hogy az említett 135/1924. számú igazságügy-miniszteri rendelet értelmében a statárium eddig is fennállt és a továbbiakban is érvényes lesz az abban meghatározott köztörvényes bűncselekményekre, majd szeptember 20-án az igazságügy-miniszter

kibocsátotta 10.479/1931 számú rendeletét is, amelyben – élvén a törvényben biztosított felhatalmazással – kiterjesztette a statáriumot egyes további, köztük politikai bűncselekményekre is.²⁵

3.3 A statárium jogi háttere és következményei

Az igazságügy-miniszter tehát kiterjesztette a statáriumot alábbi köztörvényes bűncselekményekre: magánosok elleni csoportos erőszak, a lőfegyver használatával elkövetett gyilkosság és szándékos emberölés, a közegészség ellen halál okozásával elkövetett bűntett, valamint a vaspályákon vagy hajókon elkövetett közveszélyű cselekmények büntette. A legfontosabb, immáron statáriális bíraskodás alá eső bűncselekmények ugyanakkor az 1921. évi III. tc.-ben szabályozott, úgynevezett állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló deliktumok voltak.²⁶

Az 1921. évi III. tc. a forradalmakat követő törvényhozás terméke volt, a hatalomra kerülő, keresztény-nemzeti jelzőkkel illelhető kurzus „rendteremtési” eszköze. A törvény szerint, aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet, illetve ilyen mozgalomba részt vesz, büntetett követ el.²⁷ Az e törvényben meghatározott deliktumok tehát nem köztörvényes, hanem sokkal inkább politikai bűncselekményeknek tekinthetők. E deliktumok célja egyértelműen a kommunisták politikai tevékenységének ellehetetlenítése volt. Ezt bizonyítja a törvény miniszteri indokolása is, amikor a „háború elvesztését követő idők szomorú eseményeit” említi, utalván a Tanácsköztársaság időszakára.²⁸ Szintén ezt támasztja alá, hogy a törvény elkövetési magatartásként nevesíti a „valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló

mozgalom vagy szervezkedés” kezdeményezését, vezetését, illetve az ebben való részvételét.²⁹

Az igazságügy-miniszter rendelete tehát e politikai bűncselekményekre is kiterjesztette a statáriumot, sőt az egyre gyakoribbá váló tüntetések miatt elrendelte a politikai jellegű gyűlések tilalmát is.³⁰ A kormány tehát, abból – az utóbb tévesnek bizonyuló – feltevésből kiindulva, hogy a biatorbágyi merényletet kommunisták követték el, statáriumot rendelt el nemcsak a köztörvényes bűncselekmények, hanem a politikai bűncselekmények vonatkozásában is. Azonban az a tény, hogy a statárium bevezetésének lehetősége már merénylet előtt is felmerült a kormányban, arra utal, hogy a kormány bizonyos értelemben csak ürügynek használta a biatorbágyi katasztrófát a statárium bevezetésére, valódi célja pedig a – gazdasági világválság következtében meglazult – közrend megszilárdítása volt az elrettentés eszközével.

A rögtönbíráskodás első áldozata Ondi Sándor volt, aki 1931 októberében társával együtt egy bankfiókot akart fegyveresen kirabolni, amelynek során az őket üldöző rendőrré tüzet nyitottak. Ondit statáriális eljárás során halálra ítélték, mint ahogy azt a betörőt is, aki 1931 decemberében lelőtte az öt tetten érő rendőrt.³¹ Ezen eseteknél is nagyobb visszhangot váltott ki azonban Sallai Imre és Fürst Sándor, a Kommunisták Magyarországi Pártja titkársága tagjainak letartóztatása és statáriális eljárás keretén belül történő halálra ítéltése.³² Az 1932 júliusában megszületett ítélet szerint mindketten az 1921. évi III. tc.-ben foglalt, az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntettet követtek el.

A statárium alapján halálra ítélt köztörvényes bűnözők és a két kommunista vezető sorsa komoly kritikáknak tette ki a rögtönbíráskodást a közvélemény részéről. Az ellenzéki politikai pártok, írók és költők, társadalmi szervezetek egyre erősebben követelték a statárium eltörlését, sőt külföldről is számos kritikus hang hallatta magát.³³ Komoly mozgalom bontakozott ki Sallai és Fürst védelmében is, azonban e törekvések – mint láthattuk – nem

vezették eredményre.³⁴ A kritikák közül kiemelendő például Rupert Rezső volt liberális országgyűlési képviselő, aki éles hangú cikkben ítélte el a statáriumot Ondi halálra ítéletét követően. Rupert úgy fogalmazott, hogy „nem akarjuk, hogy a statárialitás rettenetes zordsága [...] félszeg esetekre, aránytalanságokra, gyerkőcök ostoba gangster-paródiájára pazarolódjék el”, utalván ezzel a halálos ítélet és Ondi cselekményének súlya közötti aránytalanságra.³⁵ Álláspontja szerint helye lehet a statáriumnak, de csak akkor, ha „veszedelmesen elharapódzott nagy bűnök ellen rendelték el”, amely azonban véleménye szerint ebben az esetben nem volt megállapítható.³⁶

A rögtönbíráskodással kapcsolatos társadalmi elégedetlenség jele volt az is, hogy a kormánypárt 1932 nyarán három időközi választást is elvesztett.³⁷ Ezt követően, 1932 szeptemberében lemondott Károlyi Gyula miniszterelnök, helyét pedig Gömbös Gyula foglalta el, az új igazságügy-miniszter pedig 9.900/1932. számú rendeletével hatályon kívül helyezte mind az 1924-es, mind pedig az 1931-es rögtönbíráskodási-rendeletet, megszabadulván ezzel a statárium jelentette politikai tehertől, és lezárván a magyar rögtönbíráskodás történetének e szörnyű szakaszát.³⁸

4. Összegzés

Az 1931-es statárium több szempontból is unikálisnak tekinthető a magyar rögtönbíráskodás történetében. Az 1912-es törvény megalkotásáig a statárium célja kizárólag a közbiztonság és közrend fenntartása volt,³⁹ tehát alapvetően meghatározott helyen és időben elszaporodó köztörvényes bűncselekmények visszaszorítására szolgált. Az 1912-es törvénytől kezdődően azonban a statárium célja már nem elsősorban az elszaporodott köztörvényes bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonása és a generális prevenció volt, hanem kifejezetten a háborús vagy forradalmi helyzetre tekintettel egyfajta garanciákkal nem „terhelt” büntetőeljárás lefolytatása, amely mögött nem ritkán politikai

okok húzódtak meg.⁴⁰ Ez utóbbi jelenség rajzolódott ki már az 1920-tól kezdődő statáriális jogszabályok megalkotásánál is, azonban az 1931-es statáriumnál már egyértelmű volt a politikai célzat. A biatorbágyi merényletet követő „kommunistaellenes hisztéria”⁴¹ keretén belül kiterjesztett statáriumnak áldozatul estek egyszerű köztörvényes bűnözők és kommunista politikusok is, de a sors furcsa fintora, hogy a merénylet elkövetője nem. A hatóságok gyanúja a nyomozás során a magát szerencsés túlélőnek kiadó Matuska Szilveszterre terelődött, akit 1931 októberében

letartóztattak.⁴² Matuska hamarosan beismerő vallomást tett, amelyben magára vállalta a felelősséget két másik, egy német és egy osztrák merényletért is.⁴³ Utóbbi miatt azonban Ausztriában börtönbüntetésre ítélték, így az osztrák hatóságok csak azzal a feltétellel adták ki Magyarországnak, hogy nem hajtanak végre rajta halálbüntetést.⁴⁴ Így fordulhatott elő, hogy a statáriumra okot adó bűncselekmény elkövetőjét végül halálra ítélték ugyan, de az ítélet végrehajtása elmaradt.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ MENDELÉNYI László: A statárium. Az Országos Nemzeti Klub Kiadványai. Budapest, 1943, Attila-nyomda Rt. 4.o.

² TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogszabályok a Horthy-korszakban. *Hadtudomány*, 2010/4. 122.o.

³ Ld. TÓTH J. Zoltán: A rögtönbíráskodás története Magyarországon a XIX-XX. században. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4. 143-144.o.

⁴ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 391.o.

⁵ TÓTH J. Zoltán: Rögtönbíráskodásra vonatkozó jogszabályok a Horthy-korszakban. *Hadtudomány*, 2010/4. 122.o.

⁶ MENDELÉNYI, 1943, 4.o.

⁷ TÓTH J., 2017, 146.o.

⁸ SZLEMENICS Pál: Magyar fenytörvénykönyve. Pest, 1872, Heckenast Gusztáv. 201-211.o.

⁹ TÓTH J., 2017, 147-148.o.

¹⁰ TÓTH J., 2017, 149-150.o.

¹¹ MENDELÉNYI, 1943, 8.o.

¹² TÓTH J., 2010, 125.o.

¹³ TÓTH J., 2010, 126.o.

¹⁴ 1920. évi VI. tc. 1.§

¹⁵ 1922. évi XVII. tc. 6.§

¹⁶ TÓTH J., 2017, 162-163.o.

¹⁷ NEMES Dezső: A biatorbágyi merénylettől a statáriumig. *História*, 1981/1. 11-12.o. (NEMES, 1981a)

¹⁸ NEMES Dezső: A biatorbágyi merénylet és ami mögötte van... Budapest, 1981, Kossuth Kiadó. 64.o. (NEMES, 1981b)

¹⁹ NEMES, 1981b, 15.o.

²⁰ A cikkeket közreadja: NEMES, 1981b, 16-19.o.; VARGYAI Gyula: A biatorbágyi merénylet. Budapest, 2002, Paktum Nyomdaipari Társaság.

(<http://mek.oszk.hu/04900/04964/html>)

²¹ NEMES, 1981b, 37.o.

²² ROMSICS Ignác: A Horthy-korszak. Budapest, 2017, Helikon Kiadó. 219.o.

²³ ROMSICS, 2017, 226.o.

²⁴ VARGYAI, 2002

²⁵ NEMES, 1981b, 44-45.o.

²⁶ TÓTH J., 2017, 163.o.

²⁷ 1921. évi III. tc. 1.§

²⁸ 1921. évi III. tc. általános indokolása

²⁹ 1921. évi III. tc. 1.§ [Kiemelés a szerzőtől. – K.M.]

³⁰ HORVÁTH Attila: A gyülekezési jog elméletének és gyakorlatának története Magyarországon 1989-ig. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2007/1. 12.o.

³¹ NEMES, 1981b, 144.o., 154.o.

³² NEMES, 1981b, 180.o.

³³ Ld. erről részletesen: NEMES, 1981b, 139-204.o.

³⁴ NEMES, 1981b, 174-180.o.

³⁵ RUPERT Rezső: Félszeg humanisták. In: *Jogtudományi Közöny*, 1931/23. 203.o.

³⁶ RUPERT, 1931, 204.o.

³⁷ NEMES, 1981b, 199-200.o.

³⁸ NEMES, 1981b, 204.o.

³⁹ MENDELÉNYI, 1943, 7-8.o.

⁴⁰ TÓTH J., 2017, 151.o.

⁴¹ TÓTH J., 2017, 163.o.

⁴² NEMES, 1981a, 13.o.

⁴³ NEMES, 1981b, 89.o.

⁴⁴ TÓTH J., 2010, 128.o.

Az ági öröklés története a magyar magánjogban

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Sokan tűnődünk azon, hogy mi lesz velünk halálunk után. Komoly vita van a túlvilág létezéséről, melyre lehet sosem kapunk választ. Egy biztos, hogy mai tudásunk szerint az ember élete véges, a születéstől a halálig tart. Életünk során jogokat szerzünk, kötelezettségeket vállalunk, így születik meg az aktívumokból és passzívumokból álló vagyonunk. De mi lesz ennek a vagyonnak a sorsa halálunk után? Erre a kérdésre ad választ az öröklési jog, mely hihetetlenül nagy jelentőséggel bír a polgári jogon belül. Az öröklési jogban nagy szerepe van az állandóságnak,¹ ezt számos tény bizonyítja, de talán a leginkább az támasztja állításunkat alá, hogy a szabályok nagy része egészen az 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályokig, illetve az 1876. évi XVI. törvénycikkig vezethető vissza. Az új Ptk. megalkotásánál az öröklési jogi szabályokban bekövetkezett változásokat főként a társadalmi változások, a magántulajdon jelentőségének növekedése és a hagyatékok értékének növekedése adta.²

Manapság, a gyakran változó jogrendszerben állandónak tekinthető öröklési jogi szabályokon belül is van egy jogintézmény, mely az ősiség továbbélésének tekinthető és így végső soron Werbőczy Tripartitumáig nyúlik vissza és ez az ági öröklés. Előadásomban az ági öröklés történetét fogom bemutatni a kezdetektől napjainkig, különös tekintettel a jogintézmény mai joggyakorlatban megnyilvánuló jelentőségére, valamint ismertetni fogom a létjogosultságát firtató parázs vitákat, melyek minden egyes öröklési jogot érintő jogszabályváltozásnál fellángoltak, majd elhaltak.

Az ági öröklés és ősiség kapcsolata

Mint mondtam, az ági öröklés eredete az ősiséggel hozható kapcsolatba, éppen ezen kapcsolat miatt támadták a jogintézményt oly sokan. Vizsgáljuk meg részletesebben e kapcsolatot, kezdjük az ősiség szerepének rövid bemutatásával. Az 1848. év előtti rendi magyar magánjog fejlődését Werbőczy István Tripartituma határozta meg, mégpedig a nemesi ingatlannal kapcsolatos adományrendszer és ősiség okán.³ A törvényes öröklés rendjét az ősiség határozta meg, hiszen kőgens jelleggel kellett néhány szabályt alkalmazni az öröklés folyamatában:

- *Paterna paternis, materna maternis* elv érvényesítése: Az apai vagyont az apa örökösei, az anyai vagyont az anya örökösei örökölték. Így tehát az ősiség fogalma a nemzetségek fogalmában gyökerezett⁴, hiszen amennyiben a vagyontulajdonosa a nemzetség volt, úgy az nem kerülhetett ki onnan sem házasság, sem öröklés útján.
- *Öröklési sorrend:* Szigorúan meghatározott volt, először a lemenők, lemenők hiányában a felmenők, felmenők hiányában pedig az oldalági rokonok örökölték.
- *A közelebbi fokban rokon kizárta az öröklésből távolabbi rokont.*

„A birtokos csak akkor rendelkezhetett szabadon birtokával, ha senki nem volt, aki az ősi vagyonra jogközség alapján örökjoggal birt.”⁵ Azonban a változó tulajdoni viszonyok miatt meghaladottá vált az ősiség jogintézménye, hiszen az „ősiség lehetetlenné tette a váltóadás nemesi ingatlan végrehajtás útján való lefoglalását”⁶ ez pedig gátolta a feudális szerkezet felbomlását, illetve gazdasági fejlődés kibontakozását. Széchenyi István ezért reformprogramjában az első programpontok között vetette fel az ősiség megszüntetését, melyre elvileg sor került az 1848.

évi XV. törvénycikkkel⁷, azonban valójában végül csak az 1852. évi november 29-én kelt ősiségi nyílt parancs szüntette meg teljes egészében.

Az 1861. évi Országbírói Értekezlet azonban behozta a törvényes öröklés rendjébe az ági öröklést, mely számos elemét tekintve az ősiségre emlékeztethet minket, és ezzel egy hosszú évtizedekig tartó vitát generált. Szász-Schwarz Gusztáv rendkívül találóan összefoglalja, hogy mely érveket sorakoztatta fel a támogatói és az ellenzői oldal. Az ági öröklést támogatók utalnak a jogintézmény nemzeti eredetére; a vagyon családban tartására, ezzel pedig a családok politikai erejének és jólétének biztosítására; végül a vagyon túlzott elaprózódásának megakadályozására. Az ellenzők hivatkoznak a középkori-hűbéri eredet nyomán az intézmény anakronizmusára; a modern tulajdonviszonyokra; valamint az európai tendenciára, mely szerint az összes jelentősebb nyugat-európai ország kivezette jogrendszeréből ezen intézményt.⁸

De miért feltételezünk ilyen szoros kapcsolatot az ősiség és az ági öröklés között, illetve miért eredeztetjük az ági öröklés intézményét a középkorból és a hűbéri jogból. Először is meg kell állapítanunk, hogy Nyugat-Európa-hoz hasonlóan, a magyar jog is különbséget tesz az ősi vagyon és a szerzeményi vagyon között. E megkülönböztetés rendkívül hatékony módon szolgálta ki a régi tulajdoni viszonyokat tükröző vagyonrendet, hiszen – ahogy már az előzőekben kifejtésre került – egyben tartotta a családi vagyont, gyarapította azt és takarékoságra sarkalt. Azonban hiába szűnt meg a hűbériségre emlékeztető régi tulajdoni viszonyrendszer és ezzel jelentősen csökkent a családi vagyon jelentősége, valamint előtérbe került a magántulajdon, nem vonhatjuk le azt a következtetést, hogy nem voltak olyan tényezők, melyek a jogintézmény életre hívását indokolták volna.⁹

Az öröklési jog jelentősége és alapfogalmai¹⁰

Az öröklési jog feladata, hogy az örökhagyó halála után a vagyon ne váljon gazdátlanná. Az öröklési jog szabályainak biztosítaniuk kell, hogy az örökhagyó szabadon rendelkezessen vagyonáról, azonban az állam feladata, hogy a házastársi és a szülő-gyermek viszonyra tekintettel némiképp gátat szabjon a végrendekezés szabadságának. Tehát, az öröklési jog az örökhagyó vagyonának, a hagyatéknak sorsát határozza meg. Az öröklési jog alakulására mindig komoly hatás gyakoroltak a tulajdonviszonyok. Magyarországon a tulajdont arányosan osztották fel az örökösök között. Az öröklés jogalapját tekintve három féle lehet: A *törvényes öröklésre* végintézkedés hiányában kerülhet sor, ebben az esetben a hagyatékot a törvény rendelkezései szerint osztják fel. A *végintézkedésen alapuló öröklés*, mikor az örökhagyó végrendelettel vagy öröklési szerződés kötésével kizárja a törvényes öröklés rendjét. A harmadik megoldás, mikor az öröklés *végintézkedés ellenére történik*, itt annak ellenére lehet a hagyatékból juttatni a leszármazóknak, vagy szülőknek (szükségöröklés vagy köteles rész révén), hogy az örökhagyó a végrendeletben másként intézkedett.

Az 1848. évi *áprilisi törvényeket* követő zavaros időszak miatt e törvények nem tudták kifejteni valódi hatásukat, így öröklési jogi ügyekben az 1852-es nyílt parancsig, illetve az osztrák polgári törvénykönyv hatálybalépéséig a bíróságok a régi törvények alapján ítélték meg a hagyatéki ügyekben. Az átmeneti időszak után 1861-ben, az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (továbbiakban: ITSZ) kidolgozásával került helyreállításra a magyar magánjog rendszere. Az ITSZ-ben új törvényes öröklési rend került kidolgozásra, mely tekintettel volt az ősiség megszüntetésére. Azonban létrejött az ősiséget felidéző öröklési jogi intézmény, az ági öröklés.

Az ági öröklés létrejötte

Az Országbírói Értekezlet 1861. január 23-tól március 4-ig ülésezett, tagjai a jogászság prominens képviselői voltak. A szervezet munkáját

az Osztrák Polgári Törvénykönyv szűk körre való korlátozása és a magyar magánjogi normák újbóli hatályba léptetése, valamint modernizációja hívta életre, e viszonyok között pedig a régi, feudális jogszabályok változtatás nélküli restaurációja elképzelhetetlen lett volna, így ezen testület volt hivatott kidolgozni az új magánjogi normákat. Az Országbírói Értekezlet rövid ülésezése alatt jelentős eredményeket ért el. Az ITSZ szabályait nyolc részre osztották, e törvénygyűjteményből a magánjogra vonatkozó szabályok az első részben voltak.

Az Országbírói Értekezlet nem volt demokratikusan megválasztott törvényhozó testület, nem rendelkezett demokratikus legitimitációval, közjogilag sem minősült a törvényhozás részének. Így a Képviselőháznak kellett kimondania 1861. június 12-i ülésén, hogy a magánjogi törvényeket visszaállítják, de amennyiben azok az új viszonyok miatt nem alkalmazhatók, úgy az ITSZ szabályait kell alkalmazni. Továbbá a Kúria teljes ülése is kijelentette, hogy amíg egyéb alkotmányos megoldás nem születik, addig az ITSZ szabályait kell alkalmazni, mely zsinórmértékül szolgál a jogalkalmazás számára. „Az ITSZ tehát szokásjogi úton lett a magyar jog forrása.”¹¹

Az ági öröklés szabályai a „végrendelet nélküli öröklés”, tehát a törvényes öröklés szabályai között kaptak helyet 10-12. §-ig. „**10. § Leszármazók hiányában az apa és anya hivatvák öröklésre, mindenkik azon érték erejéig, mely tőlük vagy águktól akár végrendelet folytán, akár anélkül, az örökhagyóra hárult; az apai ágról származott vagyon az apára, az anyai ágról eredt vagyon pedig az anyára szállván vissza.**” Tehát az ági öröklés jelentőségét és létjogosultságát kezdetektől fogva a gyermektelen házasságok adták, melyeknél az anya vagy apa valamely vagyonnal látta el gyermekét, az örökhagyó halála után azonban a túlélő házastárs révén az ági vagyon kikerült volna a családból és egy idegen családra szállt volna át. Így valósulhatott meg „az örökhagyó vagyonának olyan háramlása, amelyet a hagyományos közfelfogás szerint igazságosnak

tarthatunk.”¹² A 11. § szerint, ha az apa, vagy anya közül egyik sem élt, akkor az apát az apai, az anyát az anyai ágon leszármazott oldalrokonok képviselték. Ha sem szülők, sem tőlük leszármazott oldalrokonok már nem éltek, akkor az öregapa és öreganya, valamint a tőlük leszármazott oldalrokonok jutottak ági vagyonhoz. Az ági vagyon egyébként még az ősapai és ősanyai szinten túl is szállhatott a felmenőkre, illetve az ő oldalrokonaira. Hozzá kell tenni, hogy az ági öröklés szabályai kizárólag lemenők hiányában kerültek alkalmazásra, illetve csak az ági vagyon tekintetében. Az ITSZ szabályaiban azonban még nem találunk pontos meghatározást arra vonatkozóan, hogy mit tekinthetünk ági vagyonnak.

Teleszky István és Grosschmid Béni vitája

Az 1867-es kiegyezést követően a Kormány elérkezettnek látta az időt, hogy ismét megkíséreljék egy magánjogi kódex létrehozását nyugat-európai hatásra. A kodifikációs munka során csak részeredmények születtek, közöttük az elsőként *Teleszky István*¹³ öröklési jogi javaslata.¹⁴ Ezen törvénytervezet teljes egészében kihagyta az öröklési jog tradicionális intézményeit, mint az égi öröklés. Egyéb iránt Teleszky műve megosztónak bizonyult, ugyanis annak ellenére, hogy a Magyar Tudományos Akadémia pozitívan méltatta, valamint az országgyűlés elé is került, a jogtudomány művelőinek körében erős kritika érte. Grosschmid Bényt például oly módon elégedetlenné tette Teleszky javaslata, hogy több ízben is kifejtette ellenvéleményét, valamint készített egy ellenjavaslatot is¹⁵, mely ismét tartalmazta az ági öröklés jogintézményét.

Az öröklési jog szabályainak kodifikációjánál a legtöbb vita tehát az ági öröklés fenntarthatósága körül zajlott. Teleszky – mint az ági öröklés ellenzője – új elvi alapokra kívánta helyezni öröklési jogunkat. Teleszky először is arra hivatkozik, hogy az ági öröklés nem magyar eredetű jogintézmény, majd rátér arra a sokat emlegetett érvre, hogy „a hűbérrendszerű ősiségi intézmény folyománya.”¹⁶ Továbbá felhossa

érvként még, hogy „a nem végrendelkező örökhagyó után az örököljön, akit az örökhagyóhoz legközelebbi rokon kapcsolat fűzött.”¹⁷ Teleszky végül a hagyatéki eljárásokban, valamint az örökösödési perekben felmerülő bizonyítási nehézségeket említi. Javaslatára megkezdte a törvényhozási folyamat bizottsági szintjén, ezt követően pedig az igazságügy-miniszter Grosschmid Bénit jelölte ki az öröklési jogi törvénytervezet kidolgozására.

Grosschmid az ági öröklés védelmében az intézmény magyar eredetét és társadalomba való beágyazottságát említi elsőként. Másodikként, a családi vagyon megóvását, harmadikként pedig a család egységének megőrzését említi.¹⁸ Grosschmid törvénytervezete a VI. fejezetben, 31-42. §-okban tartalmazza az ági örökségre vonatkozó szabályokat. A 31. §-ban így határozza meg a törvényes öröklés ezen rezsimjének lényegét: „Ági vagyonra nézve, az illető ágbeli előd vagy oldalrokonok kívánhatják, hogy abban a hitvestársnak, úgy minden más elődnek s oldalrokonnak kizárásával, egyedül örökösödjének.” Így tehát itt is, ági öröklésről csak lemenők hiányában beszélhetünk. A tervezet már meghatározza az ági vagyon fogalmát, eszerint ági vagyonnak tekinthető (32. §):

- azon javak, melyek az örökhagyóra az ő valamelyik szülőjétől hárultak,
- azon javak, melyek az örökhagyóra az ő valamelyik nagyszülőjétől közvetlenül hárultak,
- azon javak, melyek az örökhagyóra valamelyik távolabbi felmenőjétől közvetlenül hárultak,
- továbbá az ági vagyon helyébe lépett vagyon.

Az ági vagyon esetében a nehézséget mindmáig az eredet bizonyíthatósága adja, ez ebben az esetben is megnyilvánult, hiszen a bizonyítási nehézségek a hagyatéki eljárások elhúzódását eredményezik.

Az ági öröklés megjelenése az 1900. évi és 1928. évi magánjogi törvényjavaslatban

Ahogy haladunk a magyar magánjogi kodifikáció rögzítés útján, időről-időre minden tervezetnél felmerült az öröklési jogra vonatkozó szabályok kidolgozásánál, hogy hagyják-e meg az ági öröklés intézményét, általában ilyenkor lángoltak fel a viták, melyeknél szinte rendre ugyanazon érvek és ellenérvek hangzottak el. 1900-ra készült el az első egységes magánjogi törvényjavaslat, mely az előző évek kodifikációs munkáinak volt köszönhető. Ugyanis az „egységes” tervezet a résztervezetek összefoglalása volt, így számos olyan bírálat érkezett, mely szerint „az 1900-as tervezet nem lehetett egységes mű sem szerkezetében, sem tartalmában.”¹⁹ Az 1900-as tervezet²⁰ a törvényes öröklés szabályai között 1811-től az 1816. szakaszig tartalmazza az ági öröklésre vonatkozó szabályokat, habár a törvényben a jogintézmény nincs *explicit verbis* megnevezve. Vegyük sorra ezen rendelkezéseket!

1811. § „A szülő azt az értéket, mely róla vagy elődjéről az örökhagyóra öröklés vagy ajándék útján szállt, az 1805. § és 1806. § esetében követelheti. Ha a szülő előbb elhalt, e jog ivadékait törzsonként illeti.” Mint láthatjuk az 1900-as tervezetben az ági vagyon fogalmi körébe a szülőtől vagy annak elődjétől öröklés vagy ajándékozás útján átszállt vagyon. Az 1811. § tartalmaz két másik szakaszra való hivatkozást, e szerint abban az esetben lehetséges az ági öröklés, ha nincs leszármazott, illetve akkor, ha nincs túlélő házastárs és fele-fele részben örökölnének a szülők. A szabály további elemzése után arra jutunk, hogy amennyiben nincsenek túlélő szülők, úgy az örökhagyó oldalági rokonaira száll át a hagyaték, tehát a testvérekre. Amennyiben nincs túlélő szülő, illetve testvér sem, ebben az esetben is a nagyszülők lesznek az ági vagyon tekintetében örökösök. Ha túlélő nagyszülő sincs, akkor a hagyaték tovább száll a nagyszülők leszármazóira, tehát a szülők testvéreire, a nagynénikre, nagybácsikra. Az 1815. §-ban találunk egy érdekes szabályt, mely a következőt mondja: „Oly érték, mely az örökhagyó halálát megelőző harminczkét évnél régebben szállt reá, az 1811-1814. §-ok alapján nem követelhető.” Ha belegondolunk ezen

szabály teljesen logikus, hiszen harminckét évnél hosszabb időre visszamenőleg nehezen bizonyítható egy vagyontárgy eredete. Az 1816. § végül az özvegy haszonélvezeti jogát biztosítja haláláig a gyermek örökségének felén, valamint az ági vagyon egészén.

Az első világháborút követően ismét felmerült a magyar magánjogi szabályok kodifikálása, így Szász Béla államtitkár vezetésével bizottság alakult, amely elkezdte a kódex kialakítását, melyhez számos nyugat-európai polgári törvénykönyvet vettek alapul. Ezen kódex tervezet volt a legkidolgozottabb és a legjobb, azonban a gazdasági világválság miatt ebből sem lett igazi törvény. A bíróságok azonban igazságszolgáltatási tevékenységük során mégis ezen kódex szabályait kezdték alkalmazni. E kódex tervezetben az ági öröklésre vonatkozó szabályok az 1795. §-tól az 1811. §-ig terjedtek. Általában elmondható, hogy itt már jóval kidolgozottabb szabályokat találunk, mint bármely addigi öröklési jogra vonatkozó munkában.

Az 1928-as kódextervezetben is csak abban az esetben lehet alkalmazni az ági öröklés szabályait, ha nincs az örökhagyónak leszármazó örököse, valamint ági vagyonról van szó. E tervezet már pontosan meghatározta az ági vagyon fogalmát: „Ági vagyon a hagyatékban az a tiszta vagyonérték, amely valamelyik közös elődről (...) öröklés vagy élők közötti ingyenes jogügylet útján hárult az örökhagyóra, kivéve a szokásos alkalmi ajándékokat, valamint az ellátásra és kiképzésre fordított kiadásokat.” A szokásos mértékű ajándéknál a bíró gyakorlat az irányadó, az ellátásra, valamint kiképzésre vonatkozó kiadásoknál pedig egyértelműen az örökhagyó felneveléséhez szükséges költségeket kell érteni. Az ági vagyonon felüli rész szerzeményi vagyon és mint ilyen a törvényes örökösé marad. Az ági vagyon értékének meghatározására is tartalmaz szabályokat a törvény, eszerint azon vagyontárgyaknál, melyek az örökhagyó halálakor természetben megvannak akkori értékükben, az örökhagyó halála előtt elhasznált vagy elidegenített vagyontárgyak értékét pedig az

elhasználáskor vagy elidegenítéskor meghatározott értéket kell figyelembe venni. A törvénytervezet tartalmaz szabályt arra vonatkozóan is, hogy mikor vesztí el az ági vagyon e minőségét: 1805. § „*Elveszti ági vagyon jellegét az a vagyontárgy, amely akár élők közötti jogügylet útján akár egyéb módon a közös elődnek és ivadékaiknak körén kívül eső személyre szállott, és ezt a jellegét nem nyeri vissza azzal sem, hogy a szerzőről öröklés vagy élők közötti ingyenes jogügylet útján szállott vissza az örökhagyóra.*” Tehát ha az ági vagyon a rokoni körön kívül esett, akkor szerzeményi vagyonná vált. Nem esik az ági vagyontárgyak körébe azok a vagyontárgyak, melyek az örökhagyó halála előtt „*elpusztultak, elvonattak vagy egyébként veszendőbe mentek*”, illetve nincs helye ági öröklésnek azon vagyontárgyak tekintetében sem, melyek az örökhagyó házastársával közös háztartás felszerelését képezte kivéve az arany- és ezüstneműket, illetve az egyéb drágaságokat (pl.: festményeket, szobrokat, egyéb nagy értékű ingóságokat) és az ági ingatlan tartozékait. Az ági vagyont alapesetben pénzben lehet követelni, a törvény által meghatározott kivételekben lehet csak természetbeni kiadást kérni. További fontos megállapítás, hogy a megdönthető vélelem szerint minden vagyon szerzeményi vagyon, az ági jelleget kell külön bizonyítani az ági örökösöknek.

Sándorfalvi Pap István – a Kúria bírása – is kifejti tanulmányában²¹ az ági öröklés létjogosultságát. Felvezeti, hogy az ellenzők milyen érveket szoktak hangoztatni. Eszerint a vagyon ági eredetének bizonyítása rendkívül hosszadalmas, mely a hagyatéki eljárások, valamint perek elhúzódását eredményezi, melynek során a rokonságban is perlekedések, pártoskodások alakulnak ki. Azonban ennek ellenére az ági öröklés fenntartását kívánja, szerinte „*a magyar öröklési jog olyan eredeti, önálló, nemzeties, szép alkotás, amelyet meg kell becsülnünk és amelytől nem szabad egyszerűen elfordulnunk.*”²² Az ági öröklés valójában szolgálja a családi vagyunközösséget és a család együvé tartozását is. Továbbá kifejti, hogy amennyiben voltak is az ági örökléssel

kapcsolatban anomáliák, úgy a Kúria igyekezett állásfoglalásaiban ezen igazságtalanságokat kiküszöbölni.

Az ági örökléssel kapcsolatos polémiák az 1959-es Ptk. kapcsán

A szocializmus korának eljövételével Magyarországnak is meg kellett barátkoznia a szovjet jog számos sajátos megoldásával, azonban elmondhatjuk, hogy ezen negatív hatások talán éppen az öröklési jogra hatottak a legkevésbé. Az ági öröklést az 1946. évi XVIII. törvény korlátozta olyan módon, hogy a törvényes öröklés körét lekorlátozta a nagyszülői parentélára, tehát azon személyek köre, akik törvényesen örökölhettek az elsőfokú unokatestvérekkel bezárult. 1959-ben hatályba lépett az 1959. évi IV. törvény a Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvéről, mely az első törvényként hatályba lépett polgári jogi kódex volt Magyarországon. A marxista, kommunista elvi töltet hatásának kis híján áldozatul esett az ági öröklés jogintézménye is. Ugyanis a középkori, hűbéri eredetre tekintettel, valamint az ősiséggel való kapcsolat miatt, mint a régi társadalmi rend maradványát ki kellett volna gyomlálni. „Sokan az ági öröklés tagadhatatlan feudális eredetére hivatkozva emelték fel a szavukat az intézmény ellen egy olyan időszakban, amikor feudális tulajdoni formáról valójában már rég nem lehetett beszélni.”²³ Világhy Miklós azonban tanulmányában cáfolja ezen érvelést: „nem kell feltétlenül változtatni azon az öröklési renden, amelyet az emberek megszoktak, amelyet széles körben, különösen a dolgozó parasztság körében igazságosnak, helyesnek éreznek.”²⁴ Tehát lehet megszűntek a társadalmi-gazdasági körülmények, de semmi nem indokolta a jogintézmény megszüntetését, ugyanis voltak más szempontok, melyek továbbra is biztosították létjogosultságát.

A Ptk. első novelláris változtatása előtt lángolt fel különösen az ági örökléssel kapcsolatos vita, három tanulmány jelent meg egymást követően a Jogtudományi Közlöny hasábjain, melyek az ági öröklés ellen, illetve mellett

érvelnek. Az első Boros József tanulmánya²⁵, melyben hosszasan taglalja logikus érvrendszerrel, hogy miért vált túlhaladottá az ági öröklés. Szerinte az ági öröklésnek nincs helye egy szocialista törvénykönyvben, hiszen hűbéri maradvány. Szerinte az ági öröklés a hűbéri földbirtokot védi. Erre született válaszul Réczei László cikke²⁶, melyben tételelesen cáfolja Boros állításait, illetve próbálja megvilágítani, hogy miért maradt benne a jogintézmény a szocialista Ptk-ban. Elsőként azt említi, hogy az ági öröklés nemcsak földbirtokra vonatkozik, hanem valamennyi vagyontárgya, így az ingókra is, így egyáltalán nem kizsákmányoló. Főként úgy, hogy a föld, mint magántulajdon gyakorlatilag megszűnt létezni a szocializmus idején a kollektivizálás hatására, azonban a lakosság életszínvonalának emelkedése nagy értékű ingó vagyontárgyakban és lakóingatlanokban nyilvánul meg. Ezen vagyontárgyaknál a rövid ideig fennálló gyermektelen házasságok esetében fontos, hogy ne kerüljön idegen családhoz és ezzel ne eredményezzen a közfelfogás szerint igazságtalan helyzetet.²⁷ Réczei vitatja még Boros azon állítását, mely szerint a modern család szűk körűvé vált és emiatt a törvénynek csak a szűk családot kell védenie. Azonban mi történik azokkal az öregekkel, akik valaha nagy értékű vagyontárgyat juttattak az örökhagyónak? Ha nem lenne az ági öröklés, akkor a vagyontárgy a leszármazó nélküli örökhagyó halála esetén a házastársra és így már egy idegen rokonságra szállna. Boros azzal érvel még, hogy az ági öröklés túlságosan kevés esetben alkalmazott jogintézmény, hiánya nem jelentene komoly zavart. Réczei erre válaszul a következő – rendkívül szellemes – kérdést teszi fel: „Nem sértő-e az egész országot fenyegetni a Btk.-val, amikor a lakosságnak csak egy töredéke bűnözik?”²⁸ Réczei végül arra a következtetésre jut, hogy kár volna megválni az ági örökléstől, ha helyette a jogalkotó nem hoz semmilyen alternatív szabályt.

A vitát Vékás Lajos tanulmánya zárja le, melyre már a korábbiakban is hivatkoztam. Vékás is egyértelműen az ági öröklés fenntartása mellett

foglal állást. Vékás találóan állapítja meg, hogy az ági örökléssel kapcsolatos viták egyfajta hamleti vívódáshoz hasonlatosak, hiszen állandóan arról van szó, hogy legyen-ne legyen, maradjon-ne maradjon. Vékás is megállapítja, hogy az ági öröklés kialakulásához képest alapvetően változtak meg a tulajdoni viszonyok, hiszen a szocialista gazdaságban minimálisra csökkent a magántulajdonban lévő mezőgazdasági művelésben részt vevő ingatlanok száma. Azonban a jogintézmény megszokott a magyar társadalmon belül és így a hasznossága, valamint fenntartása indokolt. Vékás kiemeli, hogy az ági öröklésnek különösen nagy jelentősége van a nagy értékű lakóingatlanok és ingóságok esetében. Eörsi Gyula is ezen a véleményen van, hiszen szerinte az ági öröklés „*reális szükségletek kielégítésére való*” és általa „*biztosítható az öröklésnek igazságos rendje.*”²⁹ Vékás végül a következőket javasolja: fenn kell tartani az ági öröklést, azonban a szokásos berendezési tárgyakra és felszerelésekre a túlélő házastárssal szemben ki kell zárni az alkalmazhatóságot.³⁰

Az 1959. évi IV. törvény 1960. V. hó 1-től hatályos időállapotát és az 1978. III. hó 1-től hatályos időállapotot összevetve megállapíthatjuk, hogy az 1977. évi IV. törvény, mely több helyen jelentősen módosította a Ptk-t nem érintette az ági öröklésre vonatkozó szabályokat, melyek a 611. §-tól a 614. §-ig terjednek. Így tehát „győztek” az ági öröklés mellett érvelők. Ági öröklésnek akkor van helye, ha az örökhagyónak nincs leszármazója, illetve nem ő a törvényes örökös és valamelyik felmenőjétől öröklés vagy ingyenes juttatás útján vagyontárgyhoz jutott. Továbbá testvértől vagy annak leszármazójától is van helye ági öröklésnek, amennyiben ő az örökhagyóval közös felmenőjétől jutott vagyontárgyhoz öröklés vagy ingyenes szerzés útján. A vagyon ági jellegének bizonyítási terhe azon van, aki ilyen jogcímen öröklési igényt jelentett be. A szülő örökli tehát azokat a vagyontárgyakat, melyek róla vagy felemenőjéről hárultak az örökhagyóra, a kieső szülő helyén a szülő leszármazói örökölnék. Ha sem szülő, sem leszármazott nincs, akkor a nagyszülők, ha ő sem él már, akkor távolabbi felmenők örökölnék. Ha

nincs ági örökös, akkor az ági vagyontárgyat az egyéb vagyontárgyakkal kell egy tekintet alá venni. Van egy kizárt vagyoni kör, melyre az ági öröklés szabályai nem terjednek ki:

- az ági vagyontárgyakra, melyek az örökhagyó halálakor már nincsenek meg,
- az ági vagyontárgy helyébe lépett vagyontárgyra (vagy melyet az ági vagyontárgy értékén vásároltak)
- a szokásos mértékű ajándékokra

Ha a házasság tizenöt évig tartott, akkor a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra nem lehet ági öröklés címén igényt tartani. Az ági vagyont főszabály szerint természetben kell kiadni, de ha ez célszerűtlen, akkor pénzben való kiadást is el lehet rendelni.

Az ági öröklés szabályai a rendszerváltást követően és az új Ptk.-ban

A rendszerváltás után természetesen az egész Polgári Törvénykönyvet összhangba kellett hozni a megváltozott politikai és gazdasági környezettel, hozzá kellett igazítani egy kapitalista módon gazdálkodó demokratikus politikai berendezkedés igényeihez. Azonban az ági öröklés szabályai változatlanok maradtak mind tartalmukban, mind pedig a törvénykönyvön belüli elhelyezkedésük tekintetében. Érdemes áttekinteni a régi Ptk.-hoz készült Nagykommentár ági öröklésre vonatkozó megállapításait. A kommentár is az ősiséggel kapcsolja össze az ági öröklés kialakulását, a következőképpen fogalmaz: „*Az Országbírói Értekezlet 1861-ben az ősiségből meg kívánta tartani azt, ami a régi magyar jogban a vagyon egy család kezén való megtartásában jelentkezett. Ezért alkották meg az ági öröklés szabályait.*”³¹ Az ági öröklés alap gondolataként azt jelöli meg, hogy az örökhagyó felmenőiről hárult vagyon leszármazók és végintézkedés hiányában annak a családjában maradjon, aki szerezte és ne szálljon át egy idegen családra. Alapvető feltétel, hogy az örökhagyónak ne maradjon leszármazója vagy az ne örökölhessen. A leszármazók hiányában külön kell választani az ági

vagyont és a nem ági vagyont is.³² A következőkben 2013. évi V. törvény (továbbiakban: új Ptk.) ági öröklésre vonatkozó szabályain keresztül szeretném bemutatni az ide vágó bírói gyakorlatot és jogirodalmat.

2014. március 15-én új Polgári Törvénykönyv lépett hatályba Magyarországon. Az új kódex megírásának indokairól, illetve különbségeiről a régi Ptk.-val összevetve számtalan szakcikk született, ez számunkra nem is olyan releváns. Sokkal inkább fontos, hogy összevessük a régi Ptk. és az új Ptk. szabályait, valamint elhelyezzük az ági öröklés intézményét jelen korunkban. A kommentár szerint az ági öröklésre azért van szükség, hogy „a törvényes öröklés általános rendjében fellelhető apróbb ellentmondások és a belőlük fakadó igazságtalanságokat feloldja.”³³ Na, de mik ezek az apróbb igazságtalanságok? Az ági öröklés által nyújtott korrekció szükséges a rövid ideig fennálló gyermektelen házasságok esetében, mikor a két házastárs egymás után, rövid időn belül elhunynak. Ilyenkor az örökhagyó felmenői által juttatott vagyon a hagyatékban könnyen egy idegen család tulajdonába vándorolhatna. Ritka, de szintén megeshet, hogy az örökhagyó kiskorú és csak az egyik felmenő ágtól juttatott vagyon megfelelődik a két felmenői ág között. Az előbb idézett esetekben az ági öröklés egyfajta méltányosságot biztosít. A Hvg-Orac kommentárja azt mondja, hogy az ági öröklés az ági vagyonra az ági örökösök által érvényesíthető kivételes öröklési rend. Különbséget kell tenni az ági vagyon és a szerzeményi vagyon között, e két alvagyonra különböző szabályrendszer alkalmazandó. A vagyon ági jellegét a bíróság nem veheti hivatalból figyelembe.³⁴

Tehát lényegében az új Ptk. 7:67. §-sa, mely az ági vagyon körét jelöli ki, valamint a 7:68. §-sa, mely az ági örökösökre vonatkozik változatlan a régi Ptk. szabályozásához képest. Az ági vagyon meghatározásánál segít a PK 81. számú véleménye, mely a következőt mondja: „Ági jellegű az az ingó vagy ingatlan vagyontárgy, amelynek a vásárlásához a lemenőnek - a későbbi

örökhagyónak - valamelyik felmenője adta a vételárat, mégpedig akkor is, ha a vételárat ténylegesen a felmenő fizette ki az eladónak, és akkor is, ha a felmenő a lemenőnek azzal a meghagyással adta át a vételhez szükséges pénzt, hogy az meghatározott vagyontárgyat vásároljon.” A 7:69. §-ban foglaltak azonban új szabályokat tartalmaznak a házastárs haszonélvezeti jogára az ági vagyonon. A törvény egyértelműen fogalmaz, a túlélő házastársat holtig tartó haszonélvezeti jog illeti meg az ági vagyonon. Az ági örökös és a házastárs is igényelheti azonban a haszonélvezeti jog megváltását. Az örökhagyóval közösen lakott lakáson, illetve a lakáshoz tartozó berendezési és felszerelési tárgyakon lévő haszonélvezeti jogot azonban nem lehet megváltani. A harmadik bekezdés szerint az ági vagyon egyharmada illeti meg megváltás esetén.

Az ági öröklésből kivont vagyon köre azonban jelentősen megváltozott a régi Ptk.-hoz képest. Egyrészt, a törvény megszünteti a reintegráció tilalmát. Ez azt jelenti, hogy az ági öröklés szabályai mostmár kiterjednek az ági vagyontárgy helyébe lépett vagy annak értékén vásárolt vagyontárgyakra. A másik jelentős változtatás, hogy nem tartja fenn a hatályos szabályozás a tizenöt éves időkorlátot, mely szerint csak „tizenöt évi házasság vagy bejegyzett élettársi kapcsolat után a túlélő házastárssal vagy bejegyzett élettárssal szemben a szokásos mértékű berendezési és felszerelési tárgyakra ági öröklés címén nem lehet igényt támasztani.”³⁵ Az ági öröklés szabályai továbbra sem terjednek ki a szokásos mértékű ajándékok elfogadására. Hogy mit tekintünk szokásos mértékű ajándéknak nehéz kérdés, figyelembe kell venni a bírói gyakorlatot, valamint az adott család gazdasági helyzetét, végül a társadalmi szokásokat. Tehát lehet szokásos mértékű ajándék adott esetben egy gépjármű is, vagy közel olyan értékű vagyontárgy. Az ági vagyontárgyat az örökös természetben örökli, azonban, ha a természetben való öröklés lehetetlen vagy célszerűtlen, akkor az ági vagyontárgy értékét pénzben kell kiadni.

Összegzés

A fentiekben megpróbáltuk áttekinteni az ági öröklés szabályozásának történetét a jogtörténetben és a hatályos jogban. Láthattuk, hogy a jogintézmény fennállása óta komoly vitákat generált. Sokan idejétmúltnak tartják, a szocializmus idején pedig az ellenérvek komoly ideológiai töltetet is kaptak. A mellette érvelők azonban egy szükséges korrekciónak tartották, mely a törvényes öröklés szabályait egészíti ki, valamint méltányosságot is ad bizonyos esetekben.

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ VÉKÁS Lajos: *Magyar polgári jog. Öröklési jog*. Budapest, 2014, Eötvös József Kiadó. 9. o.
- ² MENYHÁRD Attila: *Az új Polgári Törvénykönyv*. In JAKAB András – GAJDUSCHEK György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. Budapest, 2016, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet. 342-343 o.
- ³ MEZEY Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 86. o.
- ⁴ Révai Nagy Lexikona – XV. kötet. Budapest, 1922, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. 52. o.
- ⁵ Révai XV. kötet, 1922, 52. o.
- ⁶ MEZEY 2007, 217. o.
- ⁷ „Az ősiség eltörlése ezennel elvileg kimondatván, rendeltetik:
1. § A miniszterium az ősiség teljes és tökéletes eltörlésének alapján a polgári törvénykönyvet ki fogja dolgozni, és ezen törvénykönyv javaslatát a legközelebbi országgyűlés elibe terjesztendi.”
- ⁸ SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Ági öröklés és özvegyi jog*. In Újabb magánjogi fejtegetések. Budapest, 1901, Politzer Zsigmond és Fia Kiadása, 153. o.
- ⁹ SZÁSZY-SCHWARZ 1901, 173-174 o.
- ¹⁰ MEZEY 2007, 189-190 o.
- ¹¹ MEZEY 2007, 159. o.
- ¹² VÉKÁS Lajos: *Az ági öröklés „hamleti vívódásához”*. Jogtudományi Közlöny, 1973. 5. szám, 286. o.
- ¹³ A Pallas Nagy Lexikona – XVI. kötet. Budapest, 1897, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt. 56. o.: „*Igazságügyminiszteri államtitkár, jogtudományi író és kodifikátor (...) 1874-ben mint balközépi párti Nagyvárad városa megválasztotta országgyűlési képviselővé s az igazságügyi miniszter a magánjogi törvénykönyv örökösödési részének elkészítésével bízta meg. 1876. jelent meg e fontos munkálkodása eredményeül „Örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásához” című nagyobb szakműve.*”
- ¹⁴ TELESZKY István: *Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete – öröklési jog*. Budapest, 1882, Budapest Egyetemi Nyomda.
- ¹⁵ GROSSCHMID Béni: *Törvényjavaslat az öröklési jog életbeléptetéséről*. In: *Magánjogi tanulmányok tervezetek és kisebb dolgozatok főként az öröklési, kereskedelmi és családi*

A bírói gyakorlat, illetve a közjegyzők előtt lezajló hagyatéki eljárások azt tanúsítják, hogy rendkívül kis számú esetben kerül alkalmazásra ezen jogintézmény. Ezt bizonyítja, hogy kevés bírói határozat születik ilyen tárgyban. A társadalom valahogy, mintha megfeleldezne ezen lehetőségéről, mintha egyre kevésbé tartaná számon, hogy mi tartozik az ági vagyon körébe. Így lehetséges, hogy a következő Ptk-t érintő komolyabb változtatások alkalmával a jogalkotó vagy gyökeresen át fogja formálni, vagy teljesen meg fogja szüntetni az ági öröklés jogintézményét.

- jog köréből (...). Budapest, 1901, Politzer Zsigmond és Fia. 589-743 o.
- ¹⁶ TELESZKY István: *Örökösödési jogunk törvényhozási szabályozásához*. Budapest, 1876, Franklin.
- ¹⁷ CSIZMADIA Andor: *A jogi hagyományok, mint a jogi reformok korlátai Magyarországon a XIX. században*. Jogtudományi Közlöny, 1979. 1. szám, 36. o.
- ¹⁸ GROSSCHMID 1901, 21. o.
- ¹⁹ MEZEY 2007, 163. o.
- ²⁰ Magyar Igazságügyminisztérium: *A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete: első szöveg*. Budapest, 1900, Grill Könyvkiadó. 405-407 o.
- ²¹ SÁNDORFALVI PAP István: *Az ági öröklés*. Jogtudományi Közlöny, 1931. 31. szám, 254-255 o.
- ²² SÁNDORFALVI PAP 1931, 254. o.
- ²³ VÉKÁS 2014, 114-115 o.
- ²⁴ VILÁGHY Miklós: *Az ági öröklés a Polgári Törvénykönyvben*. Jogtudományi Közlöny, 1966. 1-2. szám, 20. o.
- ²⁵ BOROS József: *Az ági öröklés jövője*. Jogtudományi Közlöny, 1972. 11. szám, 559-565 o.
- ²⁶ RÉCZEI László: *Az ági öröklés jelene*. Jogtudományi Közlöny, 1973. 4. szám, 218-221 o.
- ²⁷ VÉKÁS Lajos: *Az ági öröklés „hamleti vívódásához”*. Jogtudományi Közlöny, 1973. 5. szám, 286. o.
- ²⁸ Récei 1973, 220. o.
- ²⁹ EÖRSI Gyula: *Megjegyzések a Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiumának döntéseire*. Állam- és Jogtudomány, 1966. 2. szám, 254. o.
- ³⁰ VÉKÁS 1973, 289. o.
- ³¹ GELLÉRT György (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvényhez*. 1822. o.
- ³² Uo. 1890-1891 o.
- ³³ VÉKÁS Lajos-GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz 2. kötet*. Budapest, 2018, Wolters Kluwer Kft. 2624. o.
- ³⁴ WELLMAN György (szerk.): *Polgári jog. Bevezető és záró rendelkezések. Az ember mint jogalany. Öröklési jog. Az új Ptk. magyarázata I/VI*. Budapest, 2014, Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. 281. o.
- ³⁵ 1959. évi IV. törvény 613. § (3) bekezdés

A katolikus egyház és az állam kapcsolata a második világháborút követően - 2. rész

Írta: VUNCS RAJMUND

A Mindszenty József bíboros ellen folytatott koncepciós pert követően a katolikus egyházi klerikátúra számára is világossá vált, hogy az állam velük szemben tanúsított látszólagos kompromisszumkészsége többé már a nyilvánosság számára sem létezik. Cikkem második felében a Mindszenty-per idején és az azt követő időszakra fókuszálva mutatom be az állam és a katolikus egyház között történt nagyobb konfrontációs pontokat.

Az Állami Egyházügyi Hivatal

Az állam befolyásának növelésére volt hivatott az Állami Egyházügyi Hivatal (tov.: ÁEH) 1951. május 18-án történt felállítása. Bár a magyar Országgyűlés közjogilag csupán ekkor intézményesítette a szervet, ennek előkészületeit már jóval korábban megkezdte a kommunista nomenklatúra. A Magyar Dolgozók Pártja Titkársága már 1949-ben szorgalmazta a Vallás- és közoktatási minisztérium egyházakkal kapcsolatos jogköreinek átcsoportosítását egy, speciálisan erre a célra létrehozott igazgatási szerv számára.¹ Ahogy a szervet konstruáló 1951. évi I. törvény indoklása tartalmazza, a hivatal létrehozása azért szükségeltetik, hogy a hatalom megvalósítsa az Alkotmány 54. § (2) bekezdésben deklarált szekularizációt.

Azonban az államtól való függetlenítés jelszavával létrehozott hivatal államigazgatási szempontból a Minisztertanács irányítása alá tartozott, ennek megfelelően a valódi autonómia csupán hiú ábránd lehetett az egyháziak számára.

Az ÁEH a gyakorlatban groteszk módon az államtól való szeparáció helyett a hatalom meghosszabbított kezéként funkcionált. Miként az az MDP KV 1951. augusztus 8-i ülésén elhangzott: „Az ÁEH püspökségeken és főpapi székhelyeken dolgozó megbízottjai foglalkozzanak az

alsópapssággal. Az alsópapsság így megszokja, hogy ügyeivel hozzájuk forduljon. A budapesti és megyei tanácsoknál beállítandó egy-egy egyházügyi előadó, aki a megyei tanácselnöknek és az ÁEH-nak van alárendelve.”² A hivatal tehát már létrehozását követően igyekezett teljes uralma alá helyezni az egyházszervezet legkisebb egységeit, ami – mint látni fogjuk – csupán ez első lépés volt az egyházi vezetők szabad választásának korlátozásának irányába.

A hivatal az 1951-es felállításától számított majd öt éven át működött, míg a forradalom előszelének nem csekély mértékben köszönhetően végül az 1956. évi 33. törvényerejű rendelet mondta ki megszűnését. Ezen állapot ugyanakkor nem volt tartós, ugyanis 1957 áprilisában a 1045/1957. (IX. 21.) Korm. sz. hat. rendelkezett annak újbóli létesítéséről.

A Békepapi mozgalom

Az ÁEH létrehozatalával és működésével egyidejűleg törekedtek az egyház belső szervezetének megosztására is. Ennek köszönhetően, de iure önszerveződő jelleggel, de facto a Kormány képviselőinek hathatós támogatásával jött létre a békepapi mozgalom, melynek küldetése az egyház és az állam kapcsolatának békés mederbe terelése volt. Ez azonban – cseppet sem meglepő módon - az új hatalom által elért eredmények propagálásában merült ki.

Mozgalmuk létjogosultságának igazolására elméletet is alkottak az egyház és a kommunista eszme közötti béke bibliai megalapozottságáról. Ennek alapjául nagyrészt a Szentírás kiragadott részleteinek átértelmezése szolgált, így a padlássöprés keresztényi legitimációját az „Egymás terhét hordozzátok” (Galata 6,2) adta.³ A békepapok szintén gyakran

hangoztatták demokratikus elkötelezettségüket, ez azonban gyakran a nem rendszerhű egyházi vezetők tekintélyének aláásásában merült ki.⁴ Ugyancsak többször hivatkoztak hazafiasságukra ez azonban kimerült a „szocialista társadalmi rendszer támogatásában a Hazafias Népfront keretén belül”⁵

A mozgalom – az ÁOH-hoz hasonlóan – a forradalom évében megszűnt, majd 1957 májusában folytatta tevékenységét az immáron a püspöki kar által alapított Országos Béketanács Katolikus Bizottságán, illetve az Opus Pacis nevű békemozgalmon keresztül.

Tevékenységüket ezt követően mintegy harminc esztendőig folytatták, majd ennek a rendszerváltás vetett véget, ugyanis 1989 őszén, Dankó László kalocsai érsek az Opus Pacis utolsó püspök-elnöke bejelentette a Vatikáni Rádió magyar adásában a mozgalom megszüntetését.⁶

Az Actio Catholica-per

Az Actio Catholica (a továbbiakban: AC) a 20. század nagy hatású katolikus mozgalma volt, melynek a világiak bevonását célozta az egyház munkájába.⁷ Szervezett formában XI. Pius pápa indította el a törekvést 1922-ben. Fontos megjegyezni, hogy alapelvei között kimondottan szerepelt a politizálás tilalma, melynek megfelelően a Szentszék megakadályozta a politikai tevékenységet végző egyháziak előmenetelét a hierarchiában.⁸ A mozgalom tagjainak azonban már a Horthy-korszakban nehezükre esett ezt betartani, több ízben el is tértek ettől. A fordulat után következő években az AC ügyvezető elnöke, Czapi Gyula vezetésével továbbra is tagadták a politikai állásfoglalást, így az 1946-ban a vallásos iskolák ellen támadó kormányzat ellen sem volt hajlandó hivatalos véleményt formálni.⁹ Az AC azonban hiába igyekezett távol maradni az államhatalom bírálatától, a kommunista felsővezetés ezt nem tette számukra lehetővé.

Az ellenük irányuló támadás 1948. június 17-én, a hitvallásos iskolák államosításáról szóló rendelkezés hatályba lépésének másnapján indult,

Lénárd Ödön piarista szerzetes letartóztatásával. A házkutatást követően a mozgalom központi irodájának dolgozóit egyenként, külön-külön vallatták. A sor az AC országos igazgatójával, Dr. Mihalovics Zsigmonddal zárult, akit majd tizenkét óra kihallgatás után, aznap éjjelkor engedtek el. Ezt követően Esztergomba ment, ahol találkozott Mindszenty József érsekkel. Az eseményekről történt beszámolót követően a hercegprímás felszólította Mihalovicsot, hogy letartóztatását megelőzően hagyja el az országot Ausztria irányába. Az utasításnak eleget téve az AC országos igazgatója Endrédi Zoltán Sándor hitoktató segítségével Sopron városán keresztül hagyta el az országot.¹⁰

A népügyészség indítványában a vádat Dr. Mihalovics Zsigmond és társai ellen nyújtotta be. A Népbíróság – a már ismert Olti Vilmos elnökletével – 1948. július 23-án meghozta ítéletét. Az ismeretlen helyen tartózkodó elsőrendű vádlottat, Dr. Mihalovics Zsigmondot háborús bűntett és izgatás miatt 10 év börtönre és teljes vagyonelkobzásra, míg ugyanennyi időtartamra hivatalvesztést és Budapest területéről való kitiltást rendelt el.

Lénárt Ödönt a mozgalom kulturális titkárát 6 év börtönbüntetésre, teljes vagyonelkobzásra, 10 év hivatalvesztésre és ugyanennyi időre szóló Budapest területéről való kitiltásra ítélték.

Németh Pál lekészt 10 hónapnyi börtönbüntetésre, míg Polessó Antal és Dr. Varsányi Lajos lelkészeket 1-1 év börtönbüntetésre ítélték, a per egyetlen női tagját, Kosdy Erzsébetet felmentették.¹¹

Meglepő ténytudás vehető észre ezen időben a katolikus egyházon belül: míg annak egyik fele az AC keretén belül következetesen igyekezett távol maradni a politikától, nemes céljaként pedig a világiak bevonását az apostoli feladatba tűzte ki, másik fele sokszor az állampárt szócsöveként funkcionált az egyházszervezetben belül. Érdekes, hogy mindezek ellenére létezett a két halmaznak közös metszete. Beresztóczy Miklós, 1948-1957 között a budapesti Actio Catholica

igazgatója, míg 1950-1956 között Katolikus Papok Országos Békebizottságán elnöke volt.

A kormány és a katolikus egyház megállapodása, illetve a Grósz-per

Grósz József 1887. december 9-én született az egykori Moson vármegyében található Féltorony községben. A győri bencés gimnáziumban tett érettségit követően a bécsi Pázmáneumban folytatta hittudományi tanulmányait. 1911-ben szentelték pappá, melyet követően előbb Farádon, majd Oroszváron tevékenykedett káptalanként. 1928-ban győri segédpüspökké nevezik ki, 1936-tól a szombathelyi egyházmegye kormányzója, majd '39-től megyéspüspök. 1943. május 7-én nevezik ki kalocsai érsekké. Életére nagy hatással volt Mindszenty József hercegprímás letartóztatása, ugyanis ezt követően vált a magyar katolikus egyház elsőszámú vezetőjévé, ezzel a kommunista vezetés elsőszámú célpontjává.¹²

Kádár János akkori belügyminiszter 1948. december 28-án – mindössze két nappal Mindszenty József letartóztatása után - felszólította Grósz József kalocsai érseket a lemondásra. A magyar katolikus egyház vezetése belátta, hogy rendszerszintű offenzívának van kitéve, melyet ők csak Róma segítségével élhetnek túl, amellyel ezeit éppen szinte semmiféle kapcsolatot nem ápoltak. A kialakult helyzetben azonban a magyar klerikátúra állásfoglalást kért az egyház fejétől az általuk képviselendő álláspontra a Kormánnyal tervezett tárgyalások során.

Január 4-én ült össze a püspökkari értekezlet, ahol a jelenlévők egyetértése mellett közös nyilatkozatot fogadtak el. Ebben visszautasítják azokat a vádakokat, melyek az egyházat a földreformmal, a demokráciával és az államformával kapcsolatban érték.¹³ Még aznap este tanácskoztak a Kormány képviselőivel, melyen Grósz felolvasta az általuk délelőtt megszövegezett nyilatkozatot, azonban egyezsége nem jutottak. Megállapodásuk szerint az egyeztetést január 8-án folytatták volna.¹⁴

Január 7-én azonban kézhez kapták a kért pápai állásfoglalást, mely alapjaiban rengette meg az egyházi vezetők addigi hozzáállását a tárgyalásokhoz, és alapozta meg a jövőbeliét.¹⁵ A kézhezvételt követően lezajlott vezetői beszélgetés híven tükrözte az uralkodó belső morált: „[Grósz Józsefnek] az volt a véleménye a levél elolvasása után, hogy most már legalább nincs rajtuk a felelősség. [...] Az egri érsek arra a kérdésre, hogy most mi jöhet, lemondóan azt feleli, hogy »a mártíromság«.”¹⁶

A Grósz vezette püspöki kar egészen 1950 nyaráig minden próbálkozást elhárított a béke kikényszerítésére. A szerzetesrendek elleni támadások, az egyházi iskolák államosítása és a Rómától való izoláció következtében a klerikális elit a túlélés elérésének immáron egyetlen eszközeként tekintett a béke megteremtésére a Kormánnyal. Ennek megfelelően az 1950. augusztus 30-án megszületett megállapodás részeként a Kormány ígéretet tett, hogy tartózkodni fog a katolikus egyház belügyeibe történő avatkozástól, felajánlotta 6 fiú és 2 leányiskola egyházi fenntartásra való visszaadását, továbbá biztosította, hogy az egyház elemi szükségleteinek kielégítéséhez szükséges forrásokat rendelkezésre bocsátja, mégpedig 18 évig arányosan csökkentve. Ezzel szemben a katolikus egyház vállalása volt, hogy az egyház törvényei szerint büntetik azokat, akik fellépnek az államhatalom ellen, felhívják a híveket, hogy segítsék elő az ötéves terv megvalósulását, kötelezik tagjaikat, hogy tartózkodjanak a mezőgazdaság kollektivizálásának kritikájától, továbbá, hogy szervezetenként egységesen támogassák a békepapi mozgalmat.¹⁷

A megegyezést követően felmerülhet, hogy miért állt egyáltalán érdekében a Kormánynak, hogy támadást intézzon Grósz József érsek ellen.

A megegyezés ellenére a párton belül továbbra sem bíztak a katolikus egyházban és rövid távon a kompromisszumot, hosszú távon az egyház teljes megsemmisítését tűzték ki célul. Ennek

eszközéül szolgáltak a szervezetet összefogó vezetés elleni állandósult támadások.

A hazai katolikus egyházi hierarchia alapján az ország első számú klerikális méltósága az esztergomi érsek, amelyet a kalocsai követ. Mindszenty József bebörtönzése következtében Grösz József – mint kalocsai érsek – de facto a hazai katolikus egyház élére került.

Egy 1951. május 4-én kelt MDP titkársági ülésen Révai József által elmondottakból is kitűnik az érsek ellen vezetett per legfőbb oka: „Javasoljuk tehát, hogy Grösz és társai a perben igenis vádlottak legyenek, tartóztassuk le őket. Ennek előfeltétele azonban a komoly bizonyító anyag. Ha nincs elég bizonyíték, vagy ha a bizonyítékok túl közvetettek, akkor helyesebb háziőrizetbe venni, internálni őket, és így lehetetlenné tenni püspöki funkcióik gyakorlását.”¹⁸¹⁹

A tényleges intézkedések foganatosítása Zakar András, Mindszenty személyi titkárának őrizetbe vétele után kezdődött meg. Zakar ugyanis terhelő nyilatkozatot tett Shvoy Lajos székesfehérvári, Pétery József váci, Dudás József hajdúdorogi püspökről és Grösz József kalocsai érsekről ellen is.

A gyanú szerint Grösz és társai 1956-tól folyamatosan deviza-bűncselekményeket követtek el, melyet a hatályban lévő, rögtönbíráskodást rendező jogszabályok halálbüntetéssel szankcionáltak.

Grösz Józsefet 1951. május 18-án Kalocsán tartóztatta le az ÁVH. Mindszenty Józseffel ellentétben nem vetették alá fizikai erőszaknak, megtörésének más módját választották. Éjjel-nappal vallatták, fenyegették, emellett három napra sötétzárkába zárták. A per előtti héten az előre megírt vallomását gyakoroltatták vele, miközben igyekeztek a küllemére is figyelni.²⁰ Péter Gábor az ÁVH vezetője személyesen felügyelte perét, melyen védőjeül Joanovich Emilt, a Budapesti Ügyvédi Kamara elnökét jelölték ki, míg a vádat a koncepciós perek ismert személye, Alapy Gyula képviselte.

A tárgyalást nyilvánosság mellett tartották június 22-26 között, melynek során Grösz végig együttműködött, vallomása az előre megírtakat tükrözte.

Június 28-án került sor az ítélet kihirdetésére. Eszerint Grösz Józsefet a bíróság bűnösnek találta a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésében, valutaüzérekedésben, külföldre szöktetésben, valamint bűnpártolásban melyeknek következtében 15 évi börtönbüntetésre ítélték. A per további vádlottainak büntetése az alábbiak szerint került kihirdetésre: Bozsik Pált és Endrédy Vendelt tíz illetve tizennégy év börtönbüntetésre, Hagyó Kovács Gyulát és Csellér Istvánt tizennégy év börtönbüntetésre, Farkas Endrét 8 év börtönbüntetésre, míg Vezér Ferenc pálos szerzetest egy rendbeli gyilkossággal, többrendbeli gyilkosságra való felbujtással, valamint népek háború utáni békés együttműködésének megbontására irányuló bűntett elkövetése miatt halálbüntetésre ítélték.

A Grösz és társai, továbbá az ehhez kapcsolódó mellékperekben több mint száz ítélet született, ebből majd 30 esetben halálbüntetésre ötvenöt esetben pedig 10 évnél hosszabb tartamú szabadságvesztés-büntetésre ítélték a vádlottakat.

Grösz büntetését végül Püspökszentlászlón majd Tószezen töltötte házi őrizetben, mígnem 1956 májusában az Elnöki Tanács kegyelme által elengedték a hátralévő büntetését és elfoglalhatta az érseki tisztségét. A forradalom leverése után enyhített álláspontján és több ízben is kereste a megbékélést az államhatalommal, így 1957-ben megalapította a már említett Opus Pacis békepapi mozgalmat, 1957-től pedig tagja lett az Országos Béketanács mellett a Hazafias Népfront elnökségének is. Munkásságát az Elnöki Tanács a 70-ik születésnapja alkalmából a Magyar Népköztársaság Zászlórendje II. fokozatú kitüntetéssel illette.²¹ Az érsek végül 1961. október 3.-án hunyt el, az otthonául szolgáló Kalocsán. A rendszerváltást követően 1990. május 22-én a

Legfelsőbb Bíróság a Budapesti Népbíróság ítéletét semmissé nyilvánította.

Folytatása következik...

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ KISASSZONDY Éva: Az állami egyházügyi hivatal iratanyagának jegyzékei I. Kötet: Adattár (A Magyar Országos Levéltár segédletei, 17. Budapest, 2005) 7.o.
- ² Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára 211111221a M-KS 276. f. 54. cs. (= Magyar Dolgozók Pártja. Titkárság.) 155. ő.e.
- ³ GÁRDONYI Máté: A Magyar Katolikus Egyház önértelmezése a pártállam idején – <https://vigilia.hu/regihonlap/2004/1/gardonyi.htm> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 04. 25.)
- ⁴ Uo.
- ⁵ Uo.
- ⁶ ROSDY Pál: Húsz éve történt: A papi békemozgalom megszüntetése (Új Ember Hetilap 2009. 11.22.)
- ⁷ GIANONE András: Az Actio Catholica és a politika – <https://vigilia.hu/regihonlap/2000/4/gia0004.html#J1> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 04. 25.)
- ⁸ GERGELY Jenő: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945.* Budapest, 1997, 108.
- ⁹ GIANONE András: Az Actio Catholica és a politika – <https://vigilia.hu/regihonlap/2000/4/gia0004.html#J1> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 04. 25.)

- ¹⁰ SERES Ferenc: Mihalovics Zsigmond élete és művei, „Béke és Igazság Pilisszentléleki Modell” Alapítvány Út, Igazság Élet Kiadója 1993 93-94.o.
- ¹¹ SOÓS Viktor Attila: Harc a „klerikális reakció” ellen (2015) 38.o.
- ¹² SEREG András: A Grösz per – Egy híres ügy a magyar jogtörténetből (<https://www.jogiforum.hu/hirek/36090>)
- ¹³ Történeti Hivatal O- 13405/1. Magyar Római Katolikus Püspöki Kar. 162-167. p.
- ¹⁴ SZABÓ Csaba (szerk.): A Grösz-per előkészítése, Osiris kiadó, 2001, 15.o.
- ¹⁵ Uo. 16.o.
- ¹⁶ Történeti Hivatal O - 13405/1. Magyar Római Katolikus Püspöki Kar. 172. o.
- ¹⁷: *A magyar katolikusok szenvedései 1944-1989. Havasy Gyula dokumentumgyűjteménye.* Bp., é. n. [1990] 126-127. o.
- ¹⁸ SZABÓ Csaba (szerk.): A Grösz-per előkészítése, Osiris kiadó, 2001, 20.o.
- ¹⁹ SEREG András: A Grösz per – Egy híres ügy a magyar jogtörténetből – <https://www.jogiforum.hu/hirek/36090> (Utolsó letöltés ideje: 2019. 04. 25.)
- ²⁰ Uo.
- ²¹ Uo.

Dávid Ferenc, az Erdélyi Unitárius Egyház megalapítójának büntetőpere

Írta: DR. ZALAHEGYI ZOLTÁN

(PhD hallgató – Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar)

2018. február 21-én a magyar Országgyűlés az 1568-ban Tordán elfogadott erdélyi vallásügyi törvény jelentősége előtt tisztelve a vallásszabadság napjává nyilvánította január 13-át.¹ Ezen 450 évvel ezelőtti esemény fontossága tömören abban fogalmazható meg, hogy világszinten először mondták ki a vallás szabad gyakorlását. Arról azonban már kevesebbet tudunk, hogy ez a vallási béke nem tartott sokáig, mivel 1579-ben Dávid Ferenc prédikátort istenkáromlás alapján várfogságra ítélték, ami néhány hónappal későbbi halálához vezetett. Így merül fel az az alapvető kérdés, miért kevésbé ismert a közvélemény számára ez az eljárás? Ennél is fontosabb tisztázni, hogy kik a felelősök abban, hogy kevesebb mint egy évtized leforgása alatt a világhírű erdélyi vallásszabadság a csúcsról a mélybe zuhant? Többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ.

1. Történelmi háttér

a. Világszintű perspektívából

Ahhoz, hogy ezeket a kérdéseket megválaszolhassuk, a 16. századi Erdély politikai, társadalmi és kulturális helyzetét érdemes röviden felvázolnunk. Ugyanis a nemrégiben 500 éves évfordulóját ünneplő – 1517. október 31-én Luther által Wittenbergből elindított – reformáció nemcsak a németországi területekre volt hatással, hanem Erdélyben is új eszméknek és gondolatoknak adott szabad teret. Mindazonáltal az új tanítások, eszmék rendkívül gyorsan (hit)vitákat is szültek a fejedelemségben.

Ezen nézetkülönbségek – elméleti síkon – abban összegezhethők, hogy a vallás és a tudomány,

amelyek az emberi tudatlanság eloszlatását tűzték ki célul, látszólag egymásnak ellentmondó és összeegyeztethetetlen irányba haladtak fejlődésük folyamán.² Tehát a kérdés az volt, hogy a tudomány és a hit mennyiben békíthetők ki egymással, aminek eldöntésének elsődleges forrása ebben a korban a Biblia volt. Ez vonzotta Erdélybe a külföldi reformátorokat egész Európából – így többek között Blandratát, Stancarot, Socinust és olasz szabad gondolkodókat.

b. A vallási megújulás történelmi következményei Erdélyben az 1560–70-es években

A vallásszabadság politikai háttérét főként a katolikusként született János Zsigmond 1559–1571 közötti uralkodása biztosította. 1564-ben az akkor már protestáns fiatal erdélyi fejedelem Dávid Ferencet „(...) udvari papjává nevezte (a)ki, szorosabb kapcsolatba került a fejedelem udvari orvosával, Blandrata Györggyel, az antitrinitárius eszmék képviselőjével (...)”³ Ez vezet el egyrészt ahhoz, hogy 1568. január 6–13. között a tordai országgyűlés a történelem során először foglalta törvénybe a vallásszabadságot.⁴ Ezt a rendkívül fontos eseményt híres történészünk Benda Kálmán így értékelte: „A vallásszabadságért vívott harc az emberi jogokért folytatott sok évszázados küzdelem egyik fontos fejezete volt (...) a tordai országgyűlés négy vallás – a katolikus, evangélikus, református és unitárius – szabadságát és egyenjogúságát mondta ki. Tegyük hozzá: elsőnek a világon (...) államvallás nincs, az uralkodói hatalom fölötté áll az egyháznak, de nincs joga közöttük bármilyen szempontból különbséget tenni. Nem érvényesül a területi elv sem: bármely városban vagy faluban több felekezet élhet együtt, a földesúr nem avatkozhat be jobbágiai vallási hovatartozásába,

a törvény szerint mindenki maga döntheti el, melyik vallást követi.”⁵

További érdekessége még ennek a korszaknak, hogy míg Nyugat-Európában ez volt a vallásháborúk időszaka, addig Erdély a felekezeti béke földjének számított. Jóllehet a szabadság csak a bevett felekezetnek számító négy keresztény vallásra: katolikus, református, evangélikus, és az unitárius hitre vonatkozott, mégis napjainkig rendkívül haladó szellemiségűnek tekinthető e döntés. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy János Zsigmond az 1571. január 6-14. között megtartott országgyűlésen már a kialakult és befogadott vallások védelmében, illetve a kriminális vallások kiűzéséről hozott határozatot. Ennek hatására a hitújítással szemben az ezt követő országgyűlések további szigorításként, innováció-ellenes határozatokat hoztak, melyek perré is alakultak. Más szavakkal az újabb hitelveket valló felekezetek létrejöttét az akkori államhatalom a jog minden eszközével lehetetlenné akarta tenni. Így az 1570-es évek egyre inkább a katolicizmus újbóli megerősödéséről szólnak. Báthori István trónralépésével a hatalmi helyzet megváltozott, mert az ellenreformáció szelei Erdélybe is eljutottak, az 1576-ban fejedelmi székbe került Báthori Kristóf az új irányzat meggyőződéses és aktív támogatója volt.⁶ Ezeknek a feszültségnek a további eszkalálódását nagymértékben elősegítette az a politikai helyzet, amelybe Erdély a XVI. század hetedik évtizedének végére került. Ugyanis a Báthoriak fejedelmi pozíciójukat felhasználva az ellenreformáció legnagyobb harcosaiként a jezsuitákat hozták udvarukba.

c. A büntetőper (ideológiai) előzményeiről

Visszatérve a tanulmányomban feltett legfőbb kérdés megválaszolására, utalnom kell arra, hogy az unitárius hívők sem voltak egységesek. Ugyanis a szentháromságtagadók között heves vita keletkezett *Krisztus imádása* tekintetében. Két csoport állt szemben egymással, Serveto és Socinus krisztológiáját valló Krisztus

imádását (adoramus) vallók Blandrata vezetésével, valamint a Krisztus imádását (non adoramus) tagadók, élükön Dávid Ferencel.

Dávid Ferenc – betartva a törvényes kereteket – már 1578 márciusában Tordán zsinatot tartott 322 lelkész részvételével, amely elfogadta az ún. *communis profetiát* elvét, tehát a zsinat által meg nem állapított hittételekről szabadon lehet vitatkozni.⁷ A valóságban ez az elv csak reakció volt az innovációs törvényre, és további lehetőséget biztosított nemcsak a további hitviták, hanem a vallásszabadság számára is. Ennek eredményeként az unitárius lelki vezető fenntarthatta újszerű hittételeit, így a hitvita úgy folytatódott, hogy 1579. február 28-án a tordai zsinat elutasította a Dávid Ferenc ellen felhozott innovációs vádat. Ennek következtében Blandrata újítás címén vádat emelt a fejedelemnél Dávid Ferenc ellen, akit eltiltottak lelkészi szolgálatának gyakorlástól, őrizet alá helyezték, és az 1579. április 26-ára meghirdetett tordai országgyűlésre már vádlottként idézték meg.⁸ Tehát a per tárgyát látszólag egy doktrinális teológiai vitának tekinthetjük, de kérdés az, hogy ez valóban csak egy ideológia küzdelem volt vagy sem? A másik kérdés az, hogy az unitárius gyülekezetvezetők között ilyen erős megosztottság létrehozása kiknek állthatott érdekében és miért válhatott ez büntetőperré?

2. Dávid Ferenc büntetőpere

Tényként kell megállapítanunk, hogy a 440 évvel ezelőtti eseményről készült korabeli források rendkívül ellentmondásosak. Az első és legfontosabb a *Defensio Francisci Davidis*, ebben található az *Epistola Fratrum Transilvanorum*, a valószínűleg Trauzner Lukács kolozsvári tanácsi jegyzőtől származó rövid írás, ami Dávid perének lefolyását beszéli el.⁹ A másik Faustus Socinus kézirata. Ez tulajdonképpen válasz az előbbire, és szerzője azon vád ellen védekezik, hogy köze lett volna Dávid Ferenc elítéléséhez.¹⁰

Mindezekre, az összes eddigi kérdést figyelembe véve, Bodor András adja meg a pontos

választ, egy a Vatikánból 1965-ben előkerült dokumentum¹¹ alapján, mely szerint: „*új fényt vet a per indokaira, és fellebbenti a fátylat a kulisszák mögötti tárgyalásokról, (...) ugyanis a bíró pozíciójában lévő fejedelemnek az a szándéka, miként lehetne a reformáció legszélsőségebb, ezért a legveszedelmesebb ágát visszaszorítani.*” Ezt pedig szerinte úgy érte el, hogy „*a szembenálló két fél lényegében eszköz, akik elfogultságukban észre sem veszik, hogy bizonyos célok érdekében tudatosan irányított bábok csupán.*”¹²

Magáról a perről a következő összefoglalást adja a szerző: „*A gyulafehérvári országgyűlés e jelentés tükrében már nem hitvita, hanem életbevágó, előre megrendezett politikai per, amelyen már a tárgyalás előtt megvan a döntés, és a vádlott kivételével talán mindenki csupán előre betanult szerepét játssza.*”¹³

Tehát azt mondhatjuk, a mai jogi fogalmakkal élve, hogy ez egy koncepciós per volt, amelynek lényegét a jog szakirodalom így fogalmazza: a vád olyan politikai értékelésen alapul, amely a perben nem tehető vitássá.¹⁴ Ezek alapján nem véletlen, az idén pont 440 évvel ezelőtti per valódi adatairól alig fél évszázada lehet nyilvános hozzáférése a nagyközönségnek, más szavakkal a per jegyzőkönyvét és annak igaz hátterét több száz évre titkosította a Vatikán. Mindezek fényében érdemes áttekinteni a per egyes szakaszait, hogy azok mennyiben támasztják alá a fenti állításokat.

a. Egy koncepciós per előkészítésének tipikus esete

A fent említett mű eredetiségét az adja, hogy ez magának Leleszi Jánosnak, a Báthoriak által Erdélybe befogadott jezsuiták vezetőjének a perről Rómába levél formában küldött jelentése. Más szavakkal ez az ő önvallomása és önéletrajza arról, hogy mit tett ebben a perben, így ez ebben a formában ezen per elsődleges forrásának tekintendő.

Így ezen jelentésnek 1. pontja szerint a jezsuita szerzetes már a per előkészítésének szakaszában céltudatosan Dávid Ferenc prédikátori bűnösségét akarta bebizonyítani, amit a következő idézet bizonyít: „*Fejedelem (...) az összes világi és egyházi bírák tanácsának kikérésével intézkedjék ez ügyben, s ezalatt Dávid Ferencet őrizet alatt tartsák.*”¹⁵ Erre azért volt szükség, mert nemcsak a köznép és a városi plebejus réteg között voltak követői a kiemelkedő magyar reformátornak, hanem az erdélyi nemesség körében is. A másik fontos mozzanat a büntetőperben a vádlott háziőrizetének foganatosítása volt az alábbiak szerint: „*Ennélfogva az a határozat hozatott, mely szerint június elsejére hívjanak össze országgyűlést Gyulafehérvárra, arra Dávid Ferencet tizenkét papjával együtt idézzék meg; (...) Dávidot húsz darabontra bízták, azzal a meghagyással, hogy mindenkit tartsanak távol a vele való találkozástól. Így erős őrizet alatt Kolozsvárra küldték saját házába.*”¹⁶

A Kolozsmonostoron 1579. év. június 9-én keletkezett írat 2. és 3. pontja világossá teszi azt is, hogy a fejedelem csak saját hatalmának megerősítése végett erőltette ezt a „pert”, tette pedig ezt oly módon, hogy az külsőleg csak doktrinális vitának tűnjön és ne (egyház)politikai küzdelemnek. Ugyanis Leleszi János azt is leírja, hogy amikor még ő Tordán volt, a Nagyságos Fejedelem magához hívatta és mintegy hat órát vagy még ennél is több időt elbeszélgettek egymással, majd átadta neki D. Ferenc téziseit azzal, hogy azokat a Szentírásból vett idézetekkel röviden cáfolja meg.¹⁷

Ezen jelentés azt is hűen bizonyítja, hogy a fejedelem ezt a célt az ellenreformáció – anyagi – támogatásával akarta elérni. Ugyanis a kolozsvári Farkas utcai templom katolikusok részére való visszaadása – ami az unitárius vallási közösség központi vagyonát képezte – az alábbiak szerint történt: „*A tanács a templomot még aznap át is adta. Mindent megtisztítottunk, időleges használatra faoltárt építettünk, a szobrokat és a festményeket, amelyekről valamiképpen*

megtudtuk, hogy a polgároknál vannak, bírói felhatalmazással felhajhásztuk és elhoztuk. A kelyhet és vele együtt a legértékesebb papi ornátusokat a Nagyságos Fejedelem adta.”¹⁸ Ez a törvénytelen esemény 1579-ben a húsvét utáni harmadik vasárnap befejeződött, mely ugyancsak a per koncepció voltát mutatja. Nemhogy az ítélet meghozatalát követően, hanem már a tárgyalás előtt törvénytelen elkobzást és kisajátítást hajtott végre az akkori államhatalom az unitárius felekezettel szemben. A jelentés 4. pontja is híven tükrözi a per fent említett jellegét, hiszen ennek tanúsága szerint a fejedelem írásba foglalva elküldte a per egész sorrendjét; ebből világosan kivehető a per egész indoklása és lefolytatása.¹⁹ Ez megint csak kimeríti a koncepció per fogalmát, mert ez a per is csak külsőségeiben tekinthető büntetőeljárásnak, mely valójában tisztán politikai célokat szolgált, ami a perbeli érvelésen keresztül is jól látható.²⁰ Így a fejedelem Dávid Ferencet azon a jogcímen idézi meg, hogy az egyházközségek hitújítónak mondják.

A per koncepció voltát az is alátámasztja, hogy a tárgyalási szakasz lehetséges forgatókönyveire is előre gondoltak. Ugyanis az „önéletírás” alapján a kettő lehetséges opcióra igen/nem, tagadó válaszokra is előre felkészült a fejedelem. A jelentés 4. pontja alapján amennyiben Dávid Ferenc e tényt tagadná, akkor tanuk és iratok által rá fogják ezt bizonyítani.²¹ Ezek a személyek pedig azok voltak, akik a megosztottság miatt Dávid Ferencet elutasító hívei voltak az unitáriánizmusnak. Míg az 5. pont szerint: Ha azonban azt mondaná, hogy ez a valóság, és makacsul igyekezne ezt megvédeni, akkor Blandrata doktor, annak az egyháznak a seniora, amelynek Dávid Ferenc a superintendense volt, és e felekezetnek többi papja, valamint a többi erdélyi meg magyarországi egyházközség be fogja bizonyítani az írások alapján és élőszóban, hogy Dávid Ferencnek ez a hittétele nemcsak új, hanem istenkáromló is.²²

Az ítélet jogi alátámasztására így készült a jezsuita szerzetes: „Minthogy azonban ebben a tárgyban már volt egyszer kiadva nyilvános tiltó

rendelet, nehogy valaki a vallás dolgában az egyházba valami újat bevezessen, ezért e kérdésben utólagos disputára szükség nincsen, hanem mindenekelőtt annak a vallásnak tudorai fejtik ki, hogyan kell vélekedni D. Ferencről.”²³ Önmagában e néhány pontnak bemutatása is jelzi, hogy mennyire előre megtervezett tárgyaláselőkészítés és bizonyításfelvétel alapján történt az egész eljárás, melyet így a koncepció per – előkészítésnek – tipikus esetének tekinthetünk, mely megállapítást a tárgyalási szakasz „hiteles jegyzőkönyve” is az alábbiak szerint megerősíti.

b. A „látszat-tárgyalás”

A tárgyalásra a gyulafehérvári országgyűlés keretében 1579. június 1-3. között került sor, amelynek valódi jellegét közvetetten az is jelzi, hogy bevezették „D. Ferencet, mocskosan, porlepetten, remegve...”²⁴, amely utal arra, hogy nagy valószínűséggel fizikai erőszakkal is élhettek az unitárius prédikátorral szemben. A vád tárgya – a fentiekben már ismertetett – látszólag egy fontos teológiai kérdés megvitatása körül zajlott, aminek lényege és lefolyása röviden a következőkben foglatható össze a jelentés szerint: Krisztust semmiképpen sem kell imádni, senkinek semmilyen segítséget nyújtani nem képes stb. Amikor azt kérdezték a vádlottól, hogy hirdette-e ezeket, először azt felelte, hogy ő Tordán ezeket nem prédikálta. Mégis később, amikor a sok kérdezéssel ezt rábizonyították, beismerte, hogy ez volt az ő véleménye, ezt tanította és kész megvédeni.²⁵ A per utóéletét tekintve a tárgyaláson azért változhatott meg Dávid Ferenc magatartása, mert itt már végképp nyilvánvaló volt számára az eljárás végkimenetele, így ekkor már felvállalta a mártíromságot. Ezt követően egy napra kérte tárgyalása elnapolását, amit a fejedelem csak azért engedélyezett a jelentés alapján, nehogy bárki azt mondhassa, nem az igazság törvényével, hanem erőszakkal ítélték el Dávid Ferencet.²⁶ A szerző ezen megjegyzése alátámasztja a vértanúságról tett megállapításomat.

Így a következő napon, a bizonyítási eljárás a tanúk meghallgatásával folytatódott. Elsőnek Blandrata és hívei fejtették ki véleményüket külön-külön. Mindannyian azt bizonygatták, hogy ők ebben a kérdésben nem értettek egyet Dávid Ferencel. Továbbá azt állították, hogy nem is hallottak róla, és hogy (az Atya kizárólagos imádása) az egész keresztény vallást felforgatja.²⁷ Így megállapíthatjuk, hogy Blandrata hamis tanú volt.²⁸

A tanúk második „vonalaként” a kálvinista és a lutheránus papok következtek, akik ugyanazt hajtogatták, amit Blandrata.²⁹ Ezt követően Dávid Ferenc pártjához tartozó nemesekre került a sor, ezeknek állhatatlansága és pálfordulása egyenesen elképesztőnek látszott,³⁰ majd a fejedelemség előkelői is istenkáromlónak nyilvánították a vádlottat.

Végül a jezsuita hitharcos a leírása alapján a fejedelem véleménye, „(...) amely megegyezett az enyémmel, ez volt: hiszünk az Atyaistenben, Jézus Krisztusban, az ő Fiában és a Szentlélekben, a lényegében egy, személyében három Istenben. Ennélfogva Dávid Ferencnek ezt a nézetét mi is újnak és istenkáromlónak tartjuk.”³¹ Így összegezve, hitújítás és istenkáromlás büntetnének elkövetése miatt ítélték el Dávid Ferencet.

c. Az ítélet alapjául szolgáló istenkáromlás bűncselekménye és maga az ítélet

Először nézzük meg e bűncselekmén történeti háttérét. Mezey Barna kifejti ezzel kapcsolatban, hogy a katolikus Habsburg fennhatóság alatt Magyarországhoz képest az Erdélyi Fejedelemség országgyűlései jóval bővebben foglalkoztak e tényállással. Legkevesebb kilenc diéta rendelkezett a káromkodás bűncselekményéről, melyet később a Rákóczi szabadságharc joganyaga is beillesztett törvénykönyveibe.³²

Ilyen előzmények után vezették be Dávid Ferencet, hogy meghallgassa az ítéletet, melyet Kendi Sándor kancellár az országgyűlés nevében hirdetett ki: „A Nagyságos fejedelem az egész

ügyet megértette, hogy te agyad tanácsát követve, az egyház beleegyezése nélkül ezen istentagadó, kárhuzatos és hallatlan káromlásra vetemedtél s az ország törvényei ellenére újításokat tettél; ő Nagysága azért téged érdemed szerint megbüntetve például állít, hogy az másokat is hasonló örült újításoktól visszaretentsen. További határozatig pedig őrizet alatt fogsz tartatni.”³³ Így tehát ettől a pillanattól kezdve az unitárius prédikátor jogi értelemben a fejedelem foglyává vált.

Ezt követően a tárgyalást másodszor is elnapoltak, ugyanis „azt kezdték kérni, hogy válaszolás végett biztosítsanak számára még egy napot. Vonakodás nélkül engedélyezték,”³⁴ valószínűleg annak látszatát keltve, hogy az utolsó szó jogán elmondhassa védőbeszédét a vádlott.

A harmadik nap, „miután összegyűltünk, az ügy hamar véget ért. (...) Ugyanis mindannyian takarodót fűjtak, egyetlenegy ember, D. Ferenc vejének a kivételével, akit, minthogy akkor makacsabbul kiállott, bilincsbe is vertek. Igaz, később ő is elpártolt D. Ferencről.”³⁵ Így hát az utolsó tanítványa is elpártolt a magyar reformátortól és egyedül maradt.

3. Dávid Ferenc perének utóhatásai

Végezetül azon kérdésekre kívánok kitérni, hogy mi történt az elítélttel és a pernek milyen utóhatásai voltak. Egyrészt a szakirodalomban sincs megegyezés a halál időpontjában, de az biztosra vehető, hogy a dévai vár börtönében a fejedelem foglyaként halt meg. A leginkább valószínű dátum 1579. november 15.³⁶ Másrészről az sem tisztázott, hogy miben hunyt el Dávid Ferenc, de az bizonyos, hogy már előrehaladott kora miatt is beteg volt, ugyanis már az eljárás „közben kór gyötré (...) Fel van jegyezve, hogy kólikája ez időtt nagy fájdalommal kínozta. Talán a közeli halál sejtelve is segített edzeni lelki erejét, ha már a testi erő kezd elhagyni.”³⁷

Mindezek ellenére a kolozsvári hívei a Kolozsvár Városi Jegyzőkönyv alapján a szabadon engedésre kísérletet tettek a fejedelemnél, de

eredménytelenül.³⁸ Ez is azt mutatja, hogy az unitárius vallási felekezet ennek ellenére sem szűnt meg, hanem jelen korunkban is aktívan létező, bevett egyház³⁹ hazánkban. Így tehát Dávid Ferenc neve és egyháza örökre bevéssődött a világtörténelembe a vádlók neve pedig feledésbe merült.

Másrészt ezen ügy alátámasztja azt a gondolatot, hogy a „vallásszabadság minden

szabadság alapja”,⁴⁰ és ezért aratott hosszú távon győzelmet a Dávid Ferenc vezette unitáriánizmus. Ezt a jelenkor azon tisztelgése is alátámasztja, miszerint 2018. november 12-én a Magyar Nemzeti Bank „450 éves az unitárius egyház” emlékérmét bocsátott ki⁴¹ az egyetlen magyar alapítású egyház 450 éves fennállásának alkalmából.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ <http://www.parlament.hu/-/a-vallasszabadsag-napjavan-nyilvanitotta-az-orszaggyules-január-13-at> (Letöltés ideje: 2018. november 30.)

² Szentlélek A Társasága Világ Keresztényeinek Egyestésért: *Az Isteni Alapelv kifejtése*. Budapest, 2001, Egyesítő Egyház. 8. o.

³ <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/d-750BB/david-ferenc-75124/>, (Letöltés ideje: 2019. február 15.)

⁴ Részlet az 1568. január 6-13. között a tordai országgyűlés ide vonatkozó határozatából: „Minden helyökön az prédikátorok az evangéliumot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelmé szerint, és az község, ha venni akarja, jó, ha nem pedig senki kényszerítéssel ne kényszerítse [...], de oly prédikátort tarthasson, az kinek tanítása ő nékie tetszik. Ezért pedig senki az szuperintendensök közül, se egyebek az prédikátorokat meg ne bántassa; ne szidalmaztassék senki az religióért senkitől [...], mert a hit Istennek ajándéka...” <http://tortenelemportal.hu/2011/01/az-1568-as-tordai-orszaggyules-hatarozataira-emlekeztek-az-erdelyi-unitariusok/> (Letöltés ideje: 2019. február 1.)

⁵ BENDA Kálmán: Az 1568. évi tordai országgyűlés és az erdélyi vallásszabadság. Elhangzott 1993. március 20-án Tordán, az erdélyi vallásszabadságot kinyilvánító 1568-as tordai országgyűlés 425. évfordulója alkalmával rendezett ünnepség tudományos ülésén. In: *Erdélyi Múzeum* – 56. kötet, 1994/3-4.

⁶ BODOR András: Dávid Ferenc emlékezete. In: *Keresztény Magvető*, 1979/4. 233. o.

⁷ VÁRI Albert: Dávid Ferenc nyomain. In: *Keresztény Magvető*, 1940/6. 240. o.

⁸ BODOR 1979, 233. o.

⁹ http://epa.oszk.hu/02100/02190/00131/pdf/KM_1984_01_050.pdf, (Letöltés ideje: 2019. február 15.)

¹⁰ BODOR András: Újabb adatok egy négyszázéves perről. In: *Korunk*, 1968/8. 1209. o.

¹¹ Ennek forrása, Leleszi János jezsuita szerzetes a perről szóló jelentése. E mű címe: Documenta Romana Historiae Societatis Jesu in regnis olim corona Hungarica unitis. Rómából a jelentés csak 1965. ben került elő a II. 353–357 jelzéssel. (Szerző megjegyzése)

¹² Uo. 1211. o.

¹³ BODOR 1968, 1211. o.

¹⁴ LAMM Vanda (Főszerk.): *Jogi lexikon*. Budapest, 2009, Complex, 393-394. o.

¹⁵ BODOR 1968, 1212. o.

¹⁶ Uo. 1212. o.

¹⁷ Uo. 1213. o.

¹⁸ Uo. 1213. o.

¹⁹ Uo. 1214. o.

²⁰ LAMM Vanda (főszerk.): 393-394. o.

²¹ BODOR 1968, 1214. o.

²² Uo. 1214. o.

²³ Uo. 1214. o.

²⁴ BODOR 1968, 1215. o.

²⁵ Uo. 1215. o.

²⁶ Uo. 1215. o.

²⁷ Uo. 1216. o.

²⁸ BOD Péter: Tragoedia Francisci Davidis. In: *Korunk*, 1979/10. 781. o. Blandrata György a következő esküt tette: „Én, Blandrata György, vallomást teszek a mindenható Isten és az ő fia, az Úr Jézus Krisztus előtt, és a szent angyalok és Isten választottjai előtt, hogy semmiben sem voltam Dávid Ferencnek ezen a véleményén, sem részese, sem tudója annak nem voltam, és állítom, hogy az új, és ezenfelül Istennek és az ő fiának iszonyatos káromlása.”

²⁹ BODOR 1968, 1216. o.

³⁰ Uo. 1216. o.

³¹ Uo. 1216. o.

³² MEZEY Barna: A Káromkodás (Blaszfémia) A XVII.-XVIII. század büntető jogszabályaiban, In: *Jogtörténeti Szemle* 1986/1. 57. o.

³³ ERDŐ János: Mikor halt meg Dávid Ferenc? In: *Keresztény Magvető*, 1988/4. 224. o.

³⁴ BODOR András: Uo. 1216. o.

³⁵ Uo. 1216. o.

³⁶ ERDŐ 1988, 224. o.

³⁷ BORBÉLY István Dávid Ferenc és kora. In: *Keresztény Magvető*, 1912/1. 25. o.

³⁸ XLI. Szemelvények Kolozsvár város 1579. évi közgyűlései jegyzőkönyvéből. Dávid Ferenc letartóztatására vonatkozó határozatok Kolozsvár 1579-ki jegyzőkönyvéből In: *Keresztény Magvető*, 1879/2. 106. o.

³⁹ 2011. évi CCVI. törvénya lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról Melléklet: 12. Magyar Unitárius Egyház Magyarországi Egyházkerülete (Magyarországi Unitárius Egyház)

⁴⁰ MOON, Sun Myung: Békeszerető világpolgárként, Budapest, 2010, Egyesítő Egyház, 191. o.

⁴¹ <https://www.mnb.hu/bankjegy-es-erme/emlekermek/2018/emlekerme-kibocsatas-az-egyetlen-magyar-alapitasu-egyhazi-tiszteletere-450-eves-az-unitarius-egyhazi> (Letöltés ideje: 2019. február 15.)

FILMAJÁNLÓ

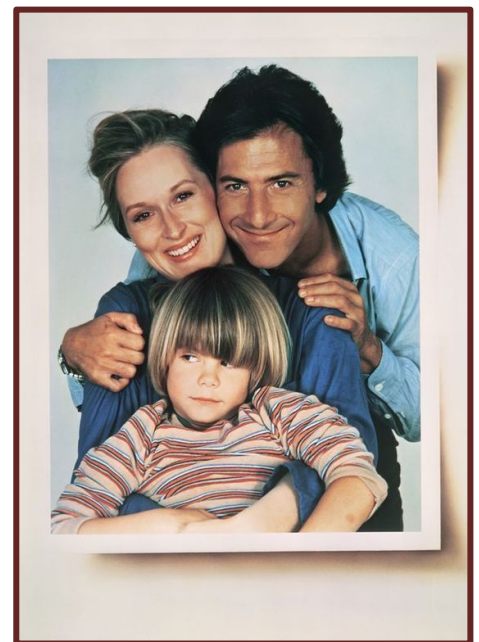
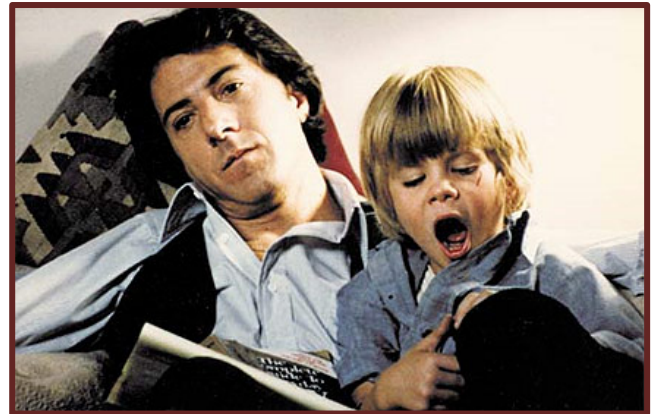
Kramer kontra Kramer

1979 • amerikai film

[Ajánlja: Sall Zsófia]

Család vagy karrier? Ted Kramer számára nagyon fontos volt családja, mégis alárendelte őket munkájának. Egy főállású háziasszony feleségre vágyott, aki mindenben támogatja, így nem engedte kedvesét kibontakozni. Egyik este arra érkezett haza, hogy felesége, Joanna is hasonló ambícióra tör, elhagyja őt és hatéves kisfiát, hogy kiszakadva ebből az idejétmúlt gondolkodásból, megpróbálja megvalósítani önmagát. Ezzel hatalmas felelősség szakadt Ted nyakába. Meg kellett tanulnia egy teljesen új szerepkört és felépíteni egy új életet: amelyben reggelit készít, takarít, vásárol, játszótérre jár és mindezt csuda sok mókával fűszerezve, hogy újra vidámmá varázsolja kisfia hétköznapjait. Ted azonban derekasán helyt állt, így végül a kezdeti zűrzavar ellenére, szépen összezsírozódtak, s végre helyreállt a rend.

Ekkor, másfél – igencsak tanúságos – év után egyszer csak újra feltűnik Joanna, magának követelve a kis Billyt, akiért természetesen Ted is „harcba száll”. A tárgyalások során mindkét féllel könnyen tudunk azonosulni, de vajon hogyan dönt a nagytekintélyű bíró? Az édesapjánál lenne a helye, aki kisebbecske korában nem sokat törődött vele, de akivel végül mégis nagyon közel kerültek egymáshoz vagy klasszikusan az anya a nyertes, hiszen habár elhagyta őket, egy szerető anya, aki bármit megtenne fiáért? Az Avery Corman regényén alapuló amerikai film, a hetvenes évek végére egyre hétköznapibbá váló válásokból származó problémákra kíván rávilágítani, megmutatva egy olyan atipikus helyzetet, amelyben az anya a családelhagyó és az apának kell egyedül helytállnia. A film nem véletlenül zsebelt be öt Oscar- és négy Golden Globe-díjat, hiszen Dustin Hoffman és Meryl Streep is remekül alakít benne, továbbá valóságghűen mutatja be, hogy milyen történetek állhatnak az ilyen perek háttérében, s hogy a döntés sosem egyértelmű.

MUSICALAJÁNLÓ

Hamilton

Lin Manuel Miranda - 2015

[Ajánlja: Gera Anna]

A 2015-ös amerikai produkció Alexander Hamilton életén keresztül mutatja be az amerikai függetlenségi háborút, az alapító atyák tevékenységét és az első három amerikai elnök, George Washington, John Adams és Thomas Jefferson adminisztrációját. Alexander Hamilton maga is az alapító atyák egyike volt, aki ugyan elnök nem lett, de miután a függetlenségi háborúban George Washington szárnysegédjeként szolgált, Washington elnökké választását követően Amerika első pénzügyminisztereként vállalt hivatalt. Föderalistaként arra törekedett, hogy erős kormányzatot hozzon létre, ennek népszerűsítése érdekében írta közösen John Jayval (az akkori külügyminiszterrel) és James Madisonnal (a negyedik elnökkel) a magyarul is olvasható *A föderalista* című művét. Életét a riválisával, Aaron Burr-rel folytatott párbajban vesztette.

A musical *sung-and-rapped through musical*, azaz prózát nem használ, a szereplők mindent énekelnek vagy rapben mondanak el olyan stílusokat ötvözve, mint a hiphop, pop, soul és a hagyományos musicalzene. A premiért követően a darab hamarosan a Broadwayre költözött, ahol hatalmas sikert aratott: többek között Pulitzer-díjjal, Grammy-díjjal és 11 Tony-díjjal is jutalmazták, illetve Barack Obama adminisztrációja idején a színészek a Fehér Házba is meghívást kaptak, hogy bemutassák az előadást. A musical teljes terjedelmében hallhatható YouTube-on és más zenemegosztó platformokon.

Bemutakozik a MÁJT TDK

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

Kedves Hallgatótársaink! Az elkövetkezendő néhány sorban szeretnénk nektek bemutatni a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva benneteket üléseinken való részvételre. A MÁJT TDK nemcsak kiváló közeget biztosít a tudományos munkához, hanem egy baráti közösség is, ahová jó érzés tartozni.

Az egyetem hatalmas közösség összehasonlítva mondjuk egy középiskolai osztály létszámával, így rendkívül fontos, hogy találjunk egy olyan közeget, mely inspirál minket a szakmai és tudományos munkára, valamint baráti társaságot is nyújt számunkra. Erre kínálnak megoldást az egyetemünkön működő hallgatói szervezetek, továbbá a tanszékek mellett működő tudományos diákkörök. A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK) több mint harminc éves múltat tekint vissza és nagy népszerűségnek örvend a hallgatók körében.

A tárgy jellegéből adódóan főként az első éves hallgatók adják üléseink legnagyobb számú közönségét, hiszen a magyar állam- és jogtörténet a legfontosabb első éves tárgyak egyike ezen tudományterület alapozó jellegéből fakadóan. Azonban üléseinken rendszeresen megjelennek a felsőbb évfolyamok képviselői is, hiszen minden jogterületnek van jogtörténeti vonatkozása, így a jogtörténet végigkíséri egy hallgató életét az egyetem kapuján való belépéstől a diploma átvételéig (tán még tovább is...) Éppen ezért helyzetünk két szempontból is speciális: egyrészt az első-

éves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákkélettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tárgy univerzalitásából adódóan az egyetem minden évfolyamát és minden jogterületet lehetőségünk van megszólítani üléseink témái által.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseinken főként olyan jogtörténeti témák kerülnek górcső alá, amelyeket a kötelező stúdiumok keretei között nincs lehetőség bemutatni. Hol komolyabb, hol kötetlenebb formában, a világ történéseire folyamatosan reflektálva állítjuk össze a TDK ülések témáit. Az előadások során lehetőségetek nyílik a kar oktatóival, illetve neves külső előadókkal való személyes megismerkedésre és kötetlen beszélgetésre. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthetitek.

A tanszék mellett működő demonstrátorok és oktatók örömmel segítik az olyan lelkes hallgatókat, akik behatóbban kívánnak foglalkozni egy-egy jogtörténeti területtel, emellett lehetőség van a kutatási eredmények publikálására is ezen újság hasábjain. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék TDK-ja szeretettel vár minden érdeklődő hallgatót a szerdánként 18 órától kezdődő ülésein. Ha a féléves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésetek van, írj bátran a majttkd@icloud.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook oldalán.

Amennyiben a Joghistoriával kapcsolatban merül fel bármilyen kérdés, illetve publikációd szeretnéd eljuttatni hozzánk, írd meg a joghistoria@gmail.com e-mail címre. A Joghistoriával kapcsolatban friss információk megszerzéséhez kövessétek a Joghistoria Facebook oldalát

Beszámoló a XXXIV. OTDK Állam- és Jogtudományi Szekció Magyar Állam- és Jogtörténeti Tagozatainak üléséről

Írta: KOVÁCS ÁKOS TIBOR

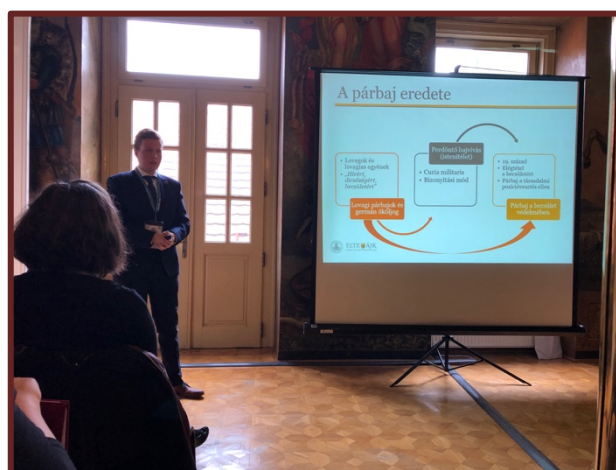
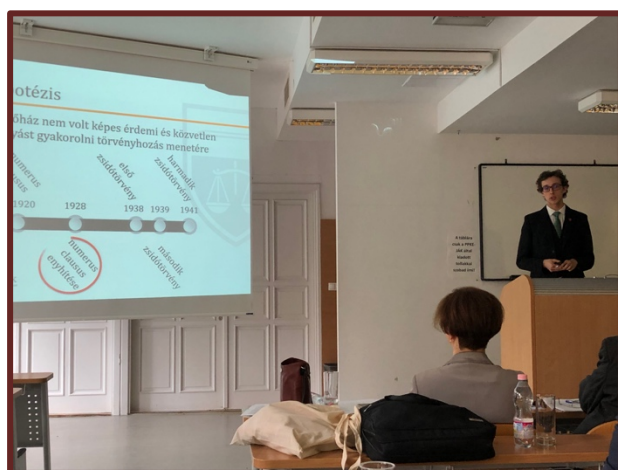
2019. április 10. és 12. között került megrendezésre a XXXIV. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciója, melynek keretében huszonkilenc tagozatban mérhették össze tudásukat a lelkes versenyzők. Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának hallgatói különösen szépen szerepeltek, hiszen tizenhárom első, tíz második és két harmadik helyezést, továbbá nyolc legjobb opponensi díjat és számos különdíjat hozhattak el a három napos rendezvényről.

2019. április 10-én a Magyar Országgyűlés Képviselőházának egykori székhelyén (a mai Olasz Kultúrintézetben) nyitották meg a harmincnegyedik alkalommal az OTDK Állam- és Jogtudományi Szekcióját, mely két évente kerül megrendezésre és talán legjelentősebb hazai versenyünknek tekinthető mind a joghallgatók, mind a jogi egyetemek életében. Az ELTE ÁJK hallgatói évek óta rendre számos helyezést hoznak el a konferenciáról, nem volt ez másképp idén sem. A megnyitó után egy rendkívül elegáns fogadáson vehettünk részt a Magyar Nemzeti Múzeum reprezentatív disztermeiben.

A tagozati ülések 2019. április 11-én zajlottak. Idén két magyar állam- és jogtörténeti tárgyú tagozatot szerveztek, ezek közül mindkettőben képviseltette magát diákkörünk egy-egy versenyzővel: Kárász Marcell a felsőház szerepéről szóló dolgozatát prezentálta a bíráló bizottság előtt, míg Kovács Ákos a párbaj magyarországi történetét mutathatta be. Gera Anna opponensi véleményével járult hozzá a versenyzők fejlődéséhez. A két tagozatban huszonkét alkotmány- és jogtörténeti dolgozat versenyzett egymással, tehát nagyon komoly versengésnek lehettünk tanúi. A MÁJT I. tagozatban a 11-19. századi témájú

dolgozatok kerültek bemutatásra, amin belül rendkívül változatos volt a felhozatal. Több egyházjogi és büntetőjogi dolgozatot prezentáltak, de előfordult egyházjogi és pénzügyi jogi dolgozat is. A főként 20. századi jogfejlődésre koncentráló MÁJT II. tagozatban a szocializmus oktatáspolitikájától elkezdve a veszélyes üzemi felelősség történetén át az első női országgyűlési képviselő életének bemutatásig hallhattunk előadásokat. A versenynapot egy felszabadult és felhőtlen vacsora zárta, melyet az „Európa” rendezvényhajón fogyaszthattunk el, melyről páratlan kilátás nyílt mind a pesti mind a budai oldalra.

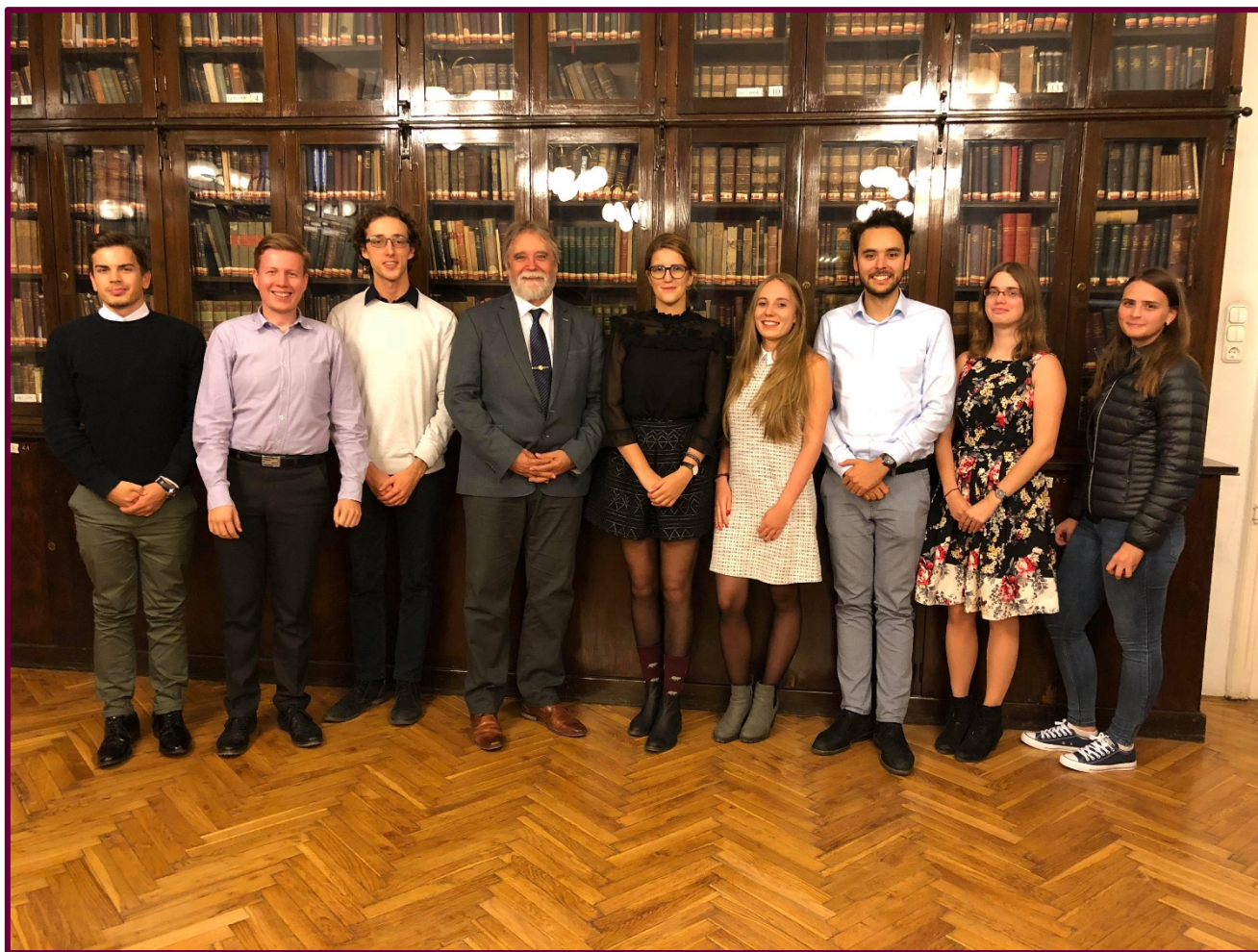
2019. április 12-én délelőtt ismét izgalmas pillanatok következtek, hiszen ekkor tartották meg az eredményhirdetést és záróceremóniát, ekkor derültek ki a díjazottak. A Magyar Állam- és Jogtörténeti TDK versenyzői közül Kárász Marcell a MÁJT II. tagozatban II. helyezést ért el, Kovács Ákos Tibor pedig MÁJT I. tagozatban a Honvédelmi Minisztérium különdíjában részesült. Versenyzőinknek ezúton is gratulálunk a hosszú hónapokon át tartó munka gyümölcsének eredményeként méltán megérdemelt sikereikhez!

Tudtad-e, hogy 1849. április 11-i függetlenségi nyilatkozat százhuszonhárom aláírója közül hatvanketten ügyvéd végzettségűek voltak? A jogásztársadalom jelentős részt vállalt a magyar polgári átalakulás alkotmányos reformjában. Ekkoriban felmerült az ügyvédség szervezeti kereteire vonatkozó reform szükségessége is, kezdetben társulat alakításának gondolata merült fel a kor ügyvédekben.

Tudtad-e, hogy a rendi korszakban a családfő halála esetére általában az asszonyát nevezte ki a gyámjának? Lánygyermekük gyámság alatt álltak házasságkötésükig, a fiúk a törvényes kor eléréséig, valamint az anya addig lehetett gyermekei törvényes gyámja, amíg újból férjhez nem ment. A gyámot az uralkodónak is jóvá kellett hagynia.

Tudtad-e, hogy Horthy Miklós kormányzót tanúként idézték be Nürnbergbe Veesenmayer perében, ahol a nácik emberiségellenes bűncselekményeit vizsgálták ki? Az államfő Hitlerrel is többször találkozott személyesen, elsőként egy vadászaton Obersalzbergben, ahonnan pozitív élményekkel távozott, Hitlert pedig szívélyes vendéglátónak írta le.

A képen a MÁJT Tanszék demonstrátorai láthatóak Prof. Dr. Mezey Barna Tanszékvezető Úrral.
A képen balról jobbra: Vuncs Rajmund, Kovács Ákos Tibor, Kárász Marcell, Prof. Dr. Mezey Barna, Sall Zsófia, Maschefszky Emese, Sziládi Péter, Gera Anna, Zanócz Gréta

TÁMOGATÓINK

Magyar Ügyvédi Kamara

NAGY & TRÓCSÁNYI

 Kovács Ügyvédi Iroda

ELTE **ÁJK**
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltereader.hu